

עולי בריה"מ לשעבר בפוליטיקה הישראלית: ניתוח סטטיסטי רב-שנתי

מאת: ד"ר וצ'סלב קונסטנטינוב

מארס 2018

מבוא

כבר עברו מעל 25 שנים מאז תחילת העלייה הגדולה מבריה"מ לשעבר. באותה התקופה עברו תשע מערכות הבחירות הארציות לכנסת ו/או לראשות הממשלה¹, שבהן לקולות העולים הייתה השפעה משמעותית ולפעמים אף קובעת. מתעוררת השאלה מה הם הגורמים שמסבירים את העמדות הפוליטיות והתנהגותם האלקטורלית של העולים? עד כמה מקורם בארצות המוצא ועד כמה כבר בחוויות הישראליות? האם השתלבות העולים בחברה הישראלית בתחומים אחרים (שפה, לימודים, תעסוקה, דיור, קשרים חברתיים) משפיעה גם על התנהגותם הפוליטית?

בספרות קיימות כמה תיאוריות להסבר התנהגותם האלקטורלית של העולים. הגישה אחת היא שהעמדות הפוליטיות של עולי בריה"מ לשעבר נובעות בעיקר מארצות מוצאם. חלק מהחוקרים האלה טוענים, שרוב עולי בריה"מ הביאו איתם מארצות מוצאם מנטליות טוטליטארית ("סטאליניסטית") ואימפריאלית, ומכך נובעות, למשל, עמדותיהן הימניות והתנגדותם לויתורים לפלסטינים (Al-Haj and Leshem, 2000, Philippov, 2010), (Philippov and Knafelman, 2011).

קיימת אמנם עמדה אחרת בנושא זה. תומכיה טוענים שרוב יהודי בריה"מ לשעבר (בעיקר בגילאים הצעירים והבינוניים) היו ב"אופוזיציה השקטה" למשטר הסובייטי בגלל מדיניותו אנטי-ציונית ואף אנטישמית (גיטלמן וגולדסטיין, 2001). עקב כך לרבים מהם נוצרו תחושות לאומניות שאף התחזקו אחרי פירוקה של בריה"מ במקביל עם תחושות לאומניות של עמים אחרים במדינות הפוסט-סובייטיות (במיוחד במדינות קווקז ומרכז אסיה). לדעות החוקרים האלה, דווקא הן גרמו לעמדות הימניות בקרב העולים.

קיימת גם התאוריה של רב-תרבותיות פוליטית, לפיה החברה הישראלית מתחלקת לכמה מגזרים, שלכל אחד מהם (לרבות עולי ברית המועצות) יש עמדות פוליטיות ודפוסי הצבעה משלו (הורוביץ, 1999; Bick, 1998; Al-Haj, 2004). ייתכן שעל החוקרים האלה עשתה רושם הצלחה של המפלגות הסקטוריאליות בבחירות הקודמות.

כדאי לציין, שגם מחבר המאמר הנוכחי נתן חלק לתאוריה זו במאמרו הקודם וטען שעמדות הפוליטיות של עולי בריה"מ לשעבר שונות הן מרוב האשכנזים הוותיקים ("ישראל

¹ הבחירות בכנסת נערכו בשנים: 1992, 1996, 1999, 2003, 2006, 2009, 2012 ו-2015. הבחירות הישירות לראשות הממשלה נערכו בשנים: 1996 ו-1999 (בר-זמנית עם הבחירות לכנסת) ו-2001 (הבחירות המיוחדות), אח"כ בוטלו.

הראשונה"), כך גם מבני עדות המזרח המסורתיים – תושבי ערי הפיתוח ("ישראל השנייה") ודיבר על היווצרותה של "ישראל השלישית" (קונסטנטינוב, 2008).

הגישה האחרת היא שעמדות הפוליטיות של העולים משפיעות בעיקר החוויות הישראליות. גם במסגרת גישה זו אפשרויות כמה תאוריות.

אחת מהן היא התיאוריה של "הצבעת המחאה" שלפיה העולים בדרך כלל מצביעים נגד הממשלה הקיימת כמחאה על קשיי קליטתם (Fein, 1995; הורוביץ, 1999). כדאי לציין, שהתיאוריה זו הייתה נכונה רק חלקית, בעיקר לגבי שלוש מערכות הבחירות הראשונות בתקופת העלייה (1992, 1996, 1999), כאשר רוב העולים טרם הספיקו להשתלב מבחינה חברתית-כלכלית. במערכות המאוחרות יותר רוב העולים בד"כ פחות או יותר תמכו בממשלות הקיימות.

זאב חנין מביא טענה על "דואליות" של העלייה מבריה"מ לשעבר: כאשר חלקם הראשון שמים בראש סדר העדיפויות שלהם בעיות הביטחון והזהות היהודית של המדינה, ואילו החלק השני – הבעיות החברתיות-כלכליות, שהראשונים תומכים בליכוד ובמפלגות הימין אחרות, ואילו האחרונים – במפלגות הסקטוראליות (Khanin, 2009, 2011, 2015).

צבי גיטלמן וקן גולדסטיין, שנזכרו לעיל, כבר הסכימו שבמהלך הקליטה דפוסי הצבעת העולים נעשו למגוונים יותר. כמו כן, הם מדגישים שהצבעת העולים הצעירים היא פחות "אתנית" מאשר למבוגרים. הם גם טוענים שלמרות שהעולים בממוצע נשארו ימנים יותר מהוותיקים, אך לדור הצעיר נושא הדת והמדינה לא פחות חשוב מאשר בעיות הביטחון (גולדסטיין וגיטלמן, 2004).

אולנה בגנו בעבודת הדוקטורט שלה, המבוססת על מחקר השוואתי על העולים בישראל, המהגרים היהודיים בגרמניה ויהודי אוקראינה, טוענת שהחברה החדשה דרך המערכות הפוליטיות, הכלכלית ותרבותית שלה יכולה להשפיע גם על העמדות והתנהגויות (כולל הקניית הערכים הדמוקרטיים) של המהגרים גם בגיל הבוגר ולא רק של אלה שהגיעו בהיותם ילדים או נולדו באותה המדינה (דור שני). עם זאת, היא מוכיחה שהשפעה זו תלויה בסביבה הספציפית בה נמצא המהגר. בין היתר היא מדגישה חשיבות האינטגרציה במערכת הסוציו-כלכלית להשתלבות בתחומים אחרים, כמו התרבותית והפוליטית (Bagno, 2009).

1. העשרה העיקרית של המחקר

העשרה המרכזית של המחקר היא זו שעל העמדות הפוליטיות (כולל דפוסי ההצבעה) של העולים משפיעים גם ערכים שהם הביאו "מהבית" וגם תהליכי קליטה שהם עוברים בישראל, ובעיקר המוביליות בתחום הכלכלי-חברתי והתעסוקתי. כעת נפרט את שתי היבטים האלה.

לגבי הערכים "המקוריים" שעולי בריה"מ לשעבר הביאו מארצות מוצאם יש לציין שלוש הנקודות המרכזיות:

א') **בתחום הביטחוני-מדיני**: עמדות ימניות-לאומניות – גם אם הן נובעות מהתפיסה "הסובייטית" (Philippov, 2010) וגם אם מהתפיסה "האנטי-סובייטית" (גיטלמן וגולדסטיין, 2001). בכל מקרה, רוב העולים רואים בסכסוך ישראלי-פלסטיני חלק מהסכסוך של העם היהודי או (לגבי העולים המתבוללים יותר) של העולם המערבי עם העולם הערבי-מוסלמי במושגים של סמיואל הנטינגטון (Huntington, 1996). גלי הטרור (לא רק בארץ) וקיום ארגונים כמו דאע"ש ועל-קאעידה רק מחזיקים עמדה זו. מעניין שגם בקרב המהגרים היהודים מבריה"מ לשעבר בארה"ב (לפחות בעשור האחרון) יש יותר תמיכה בעמדות השמרניות ובמפלגה הרפובליקנית לעומת כלל היהודים האמריקניים.²

ב') **בתחום הכלכלי-חברתי** – לרוב העולים אופייניות העמדות האנטי-סוציאליסטיות (לפחות באופן הצהרתי). רבים מהם לא מפרידים בין מושגי "סוציאליזם" ו-"קומוניזם" (שקשור בעיניהם למשטר הסובייטי). יש אמנם לציין, שחלק ניכר מהעולים שנתקלו בתופעות של "הקפיטליזם הפראי" (חלקם – במדינות שנוצרו אחרי פירוקה של בריה"מ וחלקם – כבר בארץ) נעו לעמדות הפרו-חברתיות יותר.

ג') **בתחום הדת והמסורת** – עקב ניתוק מהמסורת היהודית לעשרות שנים – רוב העולים תופסים עמדות חילוניות ולפעמים אף "אתאיסטיות". לכך יש להוסיף אחוז הניכר של המשפחות המעורבות בקרב העולים (בעיקר החדשים יותר). רבים מהעולים רואים בתלמידי הישיבות החרדיות "טפילים" (לאור העובדה שרבים מהעולים עובדים קשה כדי להתפרנס). יחד עם זאת, יש לקחת בחשבון שרוב העולים משנת 1990 ואילך (כ-70%) הם כן היהודים, וחלקם המסוים (במיוחד יוצאי רפובליקות האסיאתיות – אך לא רק) שומרים במסורת היהודית (לפחות באופן חלקי): חלקם התחילו לעשות זאת כבר בארץ מוצאם – בתגובה למדיניות האנטישמית של משטר הסובייטי וחלקם – בישראל כדי להדגיש את יהדותם.

עכשיו נעבור לגורם השני – השתלבות עולי בריה"מ לשעבר בחברה הישראלית. כידוע, רוב עולי בריה"מ לשעבר עברו תהליך של ירידה דרמטית במעמדם החברתי-כלכלי בהגעתם ארצה שקשור לחוסר שליטה בעברית, באנגלית ובמחשבים, היעדר קשרים

² לדוגמא, בקרב היהודים - יוצאי בריה"מ בניו-יורק בבחירות 2004 77% תמכו בג'ורג' בוש ורק 9% בג'ון קרי, בבחירות 2008 – 65% תמכו בג'ון מקקיי ו-10% בברק אובאמה (Kliger, 2012); בבחירות 2012 תמכתם במייט רומני הייתה גבוהה פי-4 מאשר בברק אובאמה, אמנם בדור הצעיר שהמהגרים היהודים בארה"ב תמיכה במפלגה הדמוקרטית עלתה (AJC, 2012). גם בבחירות 2016 מעל 60% מהגרים מבריה"מ לשעבר תמכו בדונלד טראמפ.
<https://chelorg.com/2016/10/20/poll-in-u-s-more-than-60-of-russian-immigrants-support-the-trump>

חברתיים בארץ וגם למעבר רבים מהם לפריפריה בה סיכויים למצוא עבודה במקצוע היו די קלושים. זה גרם להתבדלותם חברתית-תרבותית, כאשר העולים הן גרו והן עבדו בסביבת דומיהם, וגם לתחושת קיפוח ואי-שוויון מבחינה חברתית-כלכלית. עקב כך נוצר הרעיון להקמת מפלגות סקטוריאליות, שתאבקנה למען שוויון זכויות של העולים.

אבל במשך למעלה מ-25 שנים שעברו מאז תחילת העלייה הגדולה, העולים התקדמו באופן משמעותי מבחינה חברתית-כלכלית. ניתוח המוביליות התעסוקתית של עולי בריה"מ לשעבר בישראל בפיקוח על גיל, ותק ורמת השכלה (Cohen-Goldner, Eckstein and Weiss, 2012; קונסטנטינוב, 2015) מפרק את הטענות של חלק מהחוקרים (ראו למשל, Dubson, 2007) שירידה במעמד המקצועי בקרבם בארץ היא תהליך בלתי-הפיך.

כך, למשל, מ-1991 ל-2015, לפי סקרי כוח האדם, אחוז עולי בריה"מ המועסקים בארץ במקצועות אקדמיים, חופשיים, טכניים וניהוליים גדל מ-20% ל-43%, ואילו כפועלים מקצועיים בתעשייה – ירד מ-42% ל-20%, כבלתי-מקצועיים – מ-25% ל-8%. בשנת 2015 בקרב העולים – בעלי השכלה גבוהה כשני שלישים עבדו במקצועות המתאימים להשכלתם, ואילו בקרב העולים שקיבלו תואר בארץ – מעל 80% (בדומה לכלל האקדמאים הישראלים). גם הפער בשכר הממוצע בין עולי בריה"מ לשעבר לבין כלל יהודים ישראל המועסקים הצטמצם מ-35% בשנת 1995 ל-15% בשנת 2015. כמו כן, אחרי שנת 2000 תהליך מעבר עולי בריה"מ לפריפריה נבלם והתחיל (אמנם לאט) תהליך הפוך – מעבר מהפריפריה למרכז (ראו: Konstantinov, 2017).

זאת ועוד, בקרב העולים התחיל תהליך החלפת הדורות. מצד אחד, העולים המבוגרים (שחלקם הגדול עבדו בארץ לא במקצועם) לרוב עברו לגמלאות (וחלקם, לצערנו, הלכו לעולמם). מצד שני, העולים שהגיעו ארצה כילדים ובני הנוער (ואפילו חלק מהילדים שנולדו לעולי שנות ה-90 בישראל) כבר עברו גיל 18 וקיבלו זכות ההצבעה. רובם כבר סיימו תיכון בישראל, שירתו בצה"ל, וחלקם גם סיימו אוניברסיטאות ומכללות בארץ. הם יותר טוב יודעים עברית ואנגלית, כמעט כולם שולטים במחשב.

לאור המגמות האלה אפשר להניח על התקרבות ההתנהגות האלקטורלית של העולים לדפוסי הצבעה של כלל האוכלוסייה היהודית. אבל מכיוון שבקרב האוכלוסייה הוותיקה עצמה יש כמה דפוסי התנהגות פוליטית, מתעוררת שאלה לאילו מהקבוצות של האוכלוסייה הוותיקה רוב העולים קרובים ביותר?

2. מבנה המחקר ומקורות הנתונים

המחקר כולל ניתוח שינויים בעמדות העולים והוותיקים³ בכל מיני תחומים (יחס כללי למדינת ישראל, תחום ביטחוני-מדיני (כולל יחס למיעוט הערבי בישראל), חברתי-כלכלי, אזרחי (כולל בעיית הדת והמדינה, יחס לשלטון החוק וזכויות האזרח, שוויון בין המינים), רמת האמון במוסדות השונים, התנהגות אלקטורלית של העולים והוותיקים לאורך שנים והגורמים המשפיעים אליה, ולבסוף, רמת הפופולריות של פוליטיקאים נבחרים בקרב העולים והוותיקים.

המחקר שלנו מבוסס על שלושת מקורות המידע העיקריים: סקרי בחירות INES (Israel National Election Studies) שנערכו ע"י אוניברסיטת תל-אביב בכל מועדי הבחירות⁴, מדדי הדמוקרטיה הישראלית (Israeli Democracy Index) השנתיים ומדדי השלום (Peace Index) החודשיים שנערכו ע"י מרכז גוטמן של המכון הישראלי לדמוקרטיה⁵. שלושתם כוללים מידע רב על עמדות בנושאים הפוליטיים והחברתיים וכן על התנהגות האלקטורלית של אוכלוסיית ישראל בחתכים סוציו-דמוגרפיים שונים. במאמר הנוכחי בדקנו דפוסי הצבעה של העולים והוותיקים בבחירות לכנסת מ-1999 עד 2015⁶. מאשר לעמדות העולים והוותיקים בנושאים שונים הסתפקנו בתקופה קצרה יותר – משנת 2006 עד 2015. במחקר השתמשנו בקובצי SPSS של המחקרים כנ"ל (גודל המדגם של העולים והוותיקים – ר' בנספח). חשוב לציין שלא נכללו בניתוח תשובות "לא ידוע" ו-"מסרב", ולגבי הבחירות – גם מרואיינים שלא השתתפו בהצבעה מסיבה כלשהי.

3. עמדות כלליות של העולים והוותיקים כלפי מדינת ישראל

אחוז עולים המעריכים את מצב המדינה כטוב או טוב מאוד הלך וגדל מ-13% בשנת 2006 עד 41% בשנת 2015. זאת ועוד, אם בשנים 2006-2009 אחוז זה בקרב עולים היה נמוך באופן מובהק לעומת הוותיקים, אז בשנת 2013 הבדל זה כבר נמחק, ואילו בשנת 2015 בקרב העולים אחוז זה היה גבוה במקצת (לוח 1). גם אחוז עולים החושבים שהממשלה מנהלת

³ הניתוח שלנו נעשה רק בתוך המגזר היהודי. כאן והלאה: עולים – עולי בריה"מ לשעבר משנת 1990 ואילך; הוותיקים – כל היהודים למעט עולי בריה"מ משנת 1990 ואילך.

⁴ השאלות על דפוסי הצבעה נשאלו בסקרי INES וכן במדדי הדמוקרטיה ובמדדי השלום. כדאי לציין שבמחקר INES נשאלו שאלות גם על הצבעה בפועל (בבחירות האחרונות והקודמות) וגם על הצבעה המצופה (חלק מהמרואיינים נשאלו לפני הבחירות). לקחנו רק נתונים על הצבעה בפועל, כי נתונים על הצבעה מצופה אינם סופיים.

⁵ במחקר הנוכחי השתמשנו בסקרי INES בשנים 1999-2015, במדדי הדמוקרטיה הישראלית 2003-2016 ובמדדי השלום מינואר 2006 עד פברואר 2017. לצערנו ב-2017 הופסק פרסום קובצי SPSS של מדדי השלום, ואילו במדד הדמוקרטיה 2017 היה תת-ייצוג של עולי בריה"מ לשעבר.

⁶ במאמר הנוכחי לא התייחסנו – עקב חוסר מדגם מספיק – למערכות הבחירות 1992 ו-1996. ניתוח אקולוגי (המבוסס על הנתונים היישוביים) של הצבעת העולים בשנים 1999-2006 – ר' קונסטנטינוב, 2008. על השפעת העולים על מערכות הבחירות 1992 ו-1996 ראו גם: Fein, 1995, הורוביץ, 1999.

עניינים בצורה טובה/טובה מאוד בשנים 2006-2015 גדל מ-14% ל-32% ונעשה גבוה יותר לעומת זה בקרב הוותיקים (24%).

יחד עם זאת, אחוז עולים הרואים את עצמם כציונים נשאר די קבוע ועמד ב-2015 על 65% לעומת 92% בקרב הוותיקים. אחוז הגאים להיות ישראלים בקרב העולים אמנם ירד בשנים 2006-2009, אבל לשנת 2016 שוב עלה ל-89% ונעשה לגבוה מזה בקרב הוותיקים (82%).

יש לציין שאופטימיות לגבי עתידה של מדינת ישראל בשנים 2009-2016 ירדה הן בקרב העולים והן בקרב הוותיקים, אולם בקרב העולים נשארה גבוהה במקצת: 77% לעומת 71%. אחוז עולים **הבטוחים** שרוצים להישאר בארץ ירד בשנים 2006-2012 מ-75% ל-55% בלבד (בקרב הוותיקים הוא גם ירד, אך באופן מתון יותר – מ-84% ל-76%). באותו הזמן אחוז העולים שרוצים להישאר בישראל, אך לא בטוחים בכך גדל מ-14% עד 35% (בקרב הוותיקים – מ-8% עד 17%). אמנם בשנת 2015 השאלה דומה נשאלה בנוסח אחר: *"האם הייתה לך אפשרות להגר, האם היית מעדיף להישאר בארץ?"*. בחיוב השיבו 87% עולים ו-89% הוותיקים (לוח 1).

לוח 1

עמדות כלליות של העולים והוותיקים כלפי מדינת ישראל בשנים 2006-2015, לפי סקרי INES ומדדי הדמוקרטיה הישראלית (%)

ותיקים:				עולים:				
2015	2013	2009	2006	2015	2013	2009	2006	
38.5	39.6	34.9	27.5	40.8	37.2	**20.6	**13.4	מעריכים מצב במדינה כטוב או טוב מאוד ¹
23.6	31.7	24.1	26.2	*31.9	29.4	**13.8	**13.8	חושבים שממשלה מנהלת עניינים בצורה טובה/טובה מאוד ²
91.5	⁷ 87.8	...	⁶ 85.1	**65.2	⁷ **58.6	...	⁶ **64.5	רואים את עצמם כציונים ³
⁸ 81.6	85.8	88.6	91.3	⁸ *89.0	84.1	**75.5	89.0	גאים להיות ישראלים ⁴
⁸ 71.1	⁷ 80.6	87.8	...	⁸ 76.5	⁷ **91.6	84.8	...	אופטימיים לגבי עתידה של מדינת ישראל ⁵
רצון להישאר בישראל:								
...	³ 75.6	81.0	83.6	...	³ **55.3	61.1	74.9	בטוחים שרוצים להישאר בישראל
...	14.0	7.7	7.7	...	35.1	16.3	14.0	רוצים להישאר בישראל, אך לא בטוחים
...	10.4	11.3	8.7	...	9.6	22.6	11.1	יש ספקות/בטוחים שלא רוצים להישאר
89.4	...	...	...	87.4	...	...	...	אם תהיה אפשרות להגר, אעדיף להישאר בארץ

*P<0.05 **P<0.01 (הבדלים מובהקים בין העולים לבין הוותיקים באותה השנה).

¹ אופציות חילופיות: ככה-ככה, לא כ"כ טוב, גרוע.

² אופציות חילופיות: בצורה לא כ"כ טובה, בצורה לא טובה מאוד.

³ כן או בהחלט כן (אופציות חילופיות: לא, בהחלט לא).

⁴ גאה מאוד או די גאה (אופציות חילופיות: לא כ"כ גאה, בכלל לא גאה).

⁵ מאוד אופטימי או די אופטימי (אופציות חילופיות: די פסימי, מאוד פסימי).

⁶ 2007

⁷ 2012

⁸ 2016

4. עמדות בנושאים המדיניים-ביטחוניים

עמדות העולים בתחום זה נשארו **ימניות יותר** ביחס לוותיקים, ולפי רוב המדדים, מגמה זאת אף התחזקה בשנים האחרונות. למשל, אחוז העולים מגדירים את עצמם מבחינה פוליטית כימין או ימין מתון גדלה בשנים 2006-2015 מ-55% ל-70%, כמרכז – ירדה מ-33% ל-22%, כשמאל או שמאל מתון – מ-12% ל-8%. לצורך השוואה נציין שבקרב הוותיקים ב-2015 כמחצית (52%) הגדירו את עצמם כימין או ימין מתון, 27% – כמרכז ו-21% – כשמאל ושמאל מתון. יש לציין, שלאורך שנים גם בקרב הוותיקים התרחשה תזוזה ימנית, אך באופן איטי יותר (לוח 2).

לוח 2

הגדרה עצמית של העולים והוותיקים בנושאים מדיניים-ביטחוניים בשנים 2006-2015, לפי סקרי INES, מדדי הדמוקרטיה הישראלית ומדדי השלום (%)

ותיקים:				עולים:				
2015	2013	2009	2006	2015	2013	2009	2006	
100	100	100	100	**100	**100	**100	**100	מגדירים את עצמם מבחינה מדינית-ביטחונית – סה"כ
52.1	49.6	48.8	45.6	69.6	66.5	58.8	54.7	ימין/ימין מתון
27.3	29.3	29.1	27.8	22.1	27.6	29.4	33.2	מרכז
20.6	21.1	22.1	26.6	8.3	5.9	11.8	12.1	שמאל/שמאל מתון

*P<0.05 **P<0.01 (הבדלים מובהקים בין העולים לבין הוותיקים באותה השנה).

מאשר עמדות בנושאים מדיניים ספציפיים (לוח 3) יש לציין, שאחוז העולים שחשבו שניתן להגיע להסכם שלום עם הפלסטינים ירד מ-35% בשנת 2006 ל-23% בשנת 2015 (לעומת 35% בקרב הוותיקים). שלושה רבעים של העולים (74%) בשנת 2015 חשבו שמטרה הסופית של הערבים היא לכבוש את מדינת ישראל ו/או להשמיד את חלק ניכר של האוכלוסייה היהודית, ולא רק להחזיר שטחים שנכבשו במלחמת ששת הימים (ואילו בקרב הוותיקים 61% חשבו כך). כמו כן, 88% מהעולים (לעומת 62% הוותיקים) מפחדים שהם או בני משפחתם עלולים להיפגע ע"י הערבים.

אחוז העולים המוכנים להעביר לפלסטינים שכונות ערביות בירושלים במסגרת הסדר קבע בשנים 2006-2015 ירד מ-38% ל-19% (בקרב הוותיקים הוא כמעט לא השתנה ועומד על 47%). בנוגע לפינוי הישובים היהודיים ביהודה ושומרון בהסדר הקבע, אחוז העולים הסבורים שאין לפנות שום יישוב בשום תנאי גדל בשנים 2006-2013 מ-40% עד 60%, במקביל אחוז מוכנים לפנות יישובים קטנים ומבודדים ירד מ-51% ל-33%, ולפנות את כל היישובים (כולל גושי התיישבות גדולים) – מ-9% ל-7%. לצורך השוואה נציין שבקרב הוותיקים בשנת 2013 רק כשליש (35%) התנגדו כלל לפינוי יישובים יהודיים מיו"ש, כמחצית (53%) תמכו בפינוי יישובים קטנים ומבודדים, ו-12% – בפינוי כל היישובים (כולל גושים גדולים). בשנת 2015 שאלה דומה נשאלה בנוסח אחר: "האם ישראל צריכה לשמור

על יהודה ושומרון? רק 12% מהעולים השיבו בשלילה לעומת רבע מהוותיקים (26%). למעלה ממחצית העולים (56%) השיבו "כן, מסיבות ביטחוניות" (לעומת 43% מהוותיקים). בו בזמן, כשליש הן מהעולים והן מהוותיקים השיבו "כן, כי זאת ארץ שלנו" (לוח 3).

כמו כן, אחוז העולים שהסכימו עם ההיגד "על ישראל לעשות את מה שטוב בשביל בטחונה גם במחיר של עימות עם הממשל האמריקאי" גדל מ-66% בשנת 2009 ל-79% בשנת 2015, ואילו בקרב הוותיקים שיעור זה ירד מ-73% ל-64%.

לוח 3

עמדות העולים והוותיקים בנושאים מדיניים-ביטחוניים בשנים 2006-2015, לפי סקרי INES ומדדי הדמוקרטיה הישראלית (%)

עולים:				ותיקים:				
2015	2013	2009	2006	2015	2013	2009	2006	
35.2	42.2	32.9	40.2	*22.5	**24.4	**21.7	*34.8	ניתן להגיע להסכם שלום עם הפלסטינים ¹
100	100	100	100	*100	**100	**100	**100	הערכת השאיפה הסופית של הערבים: להחזיר לעצמם חלק/כל השטחים שנכבשו במלחמת ששת הימים לכבוש את מדינת ישראל ו/או להשמיד חלק ניכר מהאוכלוסייה היהודית
39.2	40.4	28.4	39.5	26.5	26.1	14.8	20.3	
60.8	59.6	71.6	60.5	73.5	73.9	85.2	79.7	
62.3	51.9	57.2	64.2	**87.7	**72.0	**75.7	**86.3	חוששים להיפגע בידי ערבים (לגבי עצמם או בני המשפחה) ²
100	100	100	100	100	**100	*100	*100	על מה ישראל צריכה לשים את הדגש כדי למנוע מלחמה בינה לבין ארצות ערב: ³ להתרכז בשיחות שלום להגביר את עוצמתה הצבאית
48.3	51.6	38.0	40.8	41.3	35.9	29.5	28.4	
51.7	48.4	62.0	51.1	58.7	64.1	70.5	60.8	
47.1	47.0	40.7	48.3	**18.7	**20.5	**20.3	*37.8	מוכנים להעביר לפלסטינים את השכונות הערביות בירושלים ⁴
...	100	100	100	...	**100	**100	100	עמדה לגבי פינוי ישובים יהודיים ביו"ש במסגרת הסדר קבע עם הפלסטינים: אין לפנות בשום תנאי מוכן לפנות ישובים קטנים ומבודדים מוכן לפנות את כל היישובים כולל גושי ההתיישבות הגדולים
...	34.7	43.2	37.0	...	59.8	64.4	39.8	
...	53.0	40.9	44.8	...	33.3	29.8	51.0	
...	12.3	15.9	18.2	...	6.9	5.8	9.2	
100	...	...	...	*100	...	...	...	האם צריך לשמור על יהודה ושומרון: לא כן, מסיבות ביטחוניות כן, כי זאת ארץ שלנו
26.0	...	...	...	12.5	...	...	...	
42.8	...	...	...	55.6	...	...	...	
31.2	...	...	...	31.9	...	...	...	
64.0	59.4	72.8	...	*79.2	**73.1	66.4	...	על ישראל לעשות את מה שטוב בשביל בטחונה גם במחיר של עימות עם הממשל האמריקאי ⁴
57.1	53.7	...	...	*70.0	*38.8	...	...	ישראל צריכה לתקוף את מתקני גרעין של איראן אם דיפלומטיה לא תעזור ⁴

*P<0.05 **P<0.01 (הבדלים מובהקים בין העולים לבין הוותיקים באותה השנה).

¹ בטוחים של כן או חושבים שכן (קטגוריות משלימות בטוחים שלא, חושבים שלא).

² חוששים מאוד או די חוששים (אופציות חילופיות: לא כ"כ חוששים, לא חוששים כלל).

³ בשנת 2006 התשובות אינם מסתכמים ל-100, כיוון שהיו אופציות אחרות לתשובה (גם וגם, אף אחד מהם).

⁴ מסכים או בהחלט מסכים (אופציות חילופיות: לא מסכים, בהחלט לא מסכים).

יחד עם זאת, אחוז העולים הסבורים שדרך טובה ביותר למנוע מלחמה היא להגביר את העוצמה הצבאית, ירד בשנים 2009-2015 מ-71% ל-59% ובמקביל עלה אחוז הסבורים שדרך טובה ביותר היא להתרכז בשיחות השלום. במדד זה העלים התקרבו לוותיקים (לוח 3).

מעניינות מגמות של יחס העולים והוותיקים לאיום האיראני: בשנת 2013 רק 39% מהעולים תמכו בהתקפה צבאית נגד מתקני גרעין של איראן במידה וייכשלו המאמצים הדיפלומטיים לעומת 54% מהוותיקים. אולם בשנת 2015 המגמה התהפכה: 70% מהעולים תמכו בהתקפה צבאית נגד איראן לעומת 57% מהוותיקים (לוח 3).

העמדות הימניות של העולים לעומת הוותיקים מתבטאות גם ביחס לערבים – אזרחי ישראל (לוח 4). למשל, 70% מהעולים בשנת 2015 הסכימו עם טענה ש"יש לעודד הגירת ערבים ישראלים" לעומת 38% בקרב הוותיקים (אמנם אחוז זה משנת 2006 ירד בקרב שתי הקבוצות). 62% מהעולים חשבו ש"ערבים ישראלים מהווים איום ביטחוני למדינה" לעומת 41% מהוותיקים (אמנם גם אחוז זה ירד עם הזמן).

לוח 4

עמדות העולים והוותיקים כלפי ערבים – אזרחי ישראל בשנים 2006-2015, לפי סקרי INES ומדדי הדמוקרטיה הישראלית (%)

ותיקים:				עולים:				
2015	2013	2009	2006	2015	2013	2009	2006	
38.2	43.0	50.1	55.5	**69.6	**61.3	**77.3	**85.8	יש לעודד הגירת ערבים ישראלים ¹
39.0	...	32.2	33.3	*29.4	...	**23.1	*24.7	אפשר להכניס מפלגות ערביות/ שרים ערבים לממשלה ¹
60.3	...	40.8	50.8	**34.8	...	**28.2	**39.5	ערבים ישראלים הם מקופחים ²
40.7	...	...	³ 60.6	**62.3	...	...	³ **77.7	ערבים ישראלים מהווים איום בטחוני למדינה ¹
42.0	...	⁴ 50.0	...	**56.9	...	⁴ *64.4	...	יישובים יהודים צריכים לקבל יותר תקציבים מאשר לערביים ¹
61.3	...	...	...	**47.7	...	...	...	יש לדאוג לייצוג הולם של ערבים בשירות המדינה ¹
80.9	...	...	...	**63.6	...	...	...	יש לחייב ערבים ישראלים לשרת שירות צבאי או אזרחי ¹
...	26.8	...	...	...	**38.6	...	...	השפה הערבית לא צריכה להיות השפה הרשמית ¹

*P<0.05 **P<0.01 (הבדלים מובהקים בין העולים לבין הוותיקים באותה השנה).

¹ מסכים או בהחלט מסכים (אופציות חילופיות: לא מסכים, בהחלט לא מסכים).

² במידה רבה או במידה מסוימת (אופציות חילופיות: במידה מועטה, בכלל לא).

³ 2005

⁴ 2010

רק 35% מהעולים בשנת 2015 הסכימו ש"ערבים ישראלים הם מקופחים" לעומת 60% מהוותיקים הסבורים כך. פחות ממחצית מהעולים (48%) הסכימו ש"יש לדאוג לייצוג הולם של ערבים בשירות המדינה" (לעומת 61% מהוותיקים). מנגד, 57% מהעולים לעומת

42% מהוותיקים הסכימו עם טענה ש"ישובים יהודיים צריכים לקבל יותר תקציבים מאשר לערביים" (יש אמנם לציין שאחוז זה ירד במקצת בשתי הקבוצות לעומת שנת 2010). מעניין גם שפחות העולים לעומת הוותיקים מסכימים עם טענה "יש לחייב ערבים ישראלים לשרת בשרות צבאי או אזרחי" (64% לעומת 81% בהתאמה).

ולבסוף, בשנת 2013 כ-39% מהעולים לעומת 27% מהוותיקים היו נגד מעמדה הרשמי של השפה הערבית (לוח 4).

5. עמדות בנושאים החברתיים-כלכליים

ניתוח על בסיס מחקרי INES ומדדי הדמוקרטיה הישראלית מראה, שגם בתחום החברתי-כלכלי עמדות העולים היו יותר ימניות לעומת הוותיקים, אך בזמן האחרון חלה תזוזה מסוימת שמאלה (לוח 5).

לדוגמה, בשנים 2006-2015 אחוז תומכי גישה קפיטליסטית ("שוק חופשי") לגבי פיתוח כלכלי בארץ בקרב העולים ירד מ-80% ל-67%, ובמקביל עלה אחוז תומכי גישה סוציאל-דמוקרטית – מ-20% ל-33%, ואילו בקרב הוותיקים היה יחס הפוך: 69% תמכו בגישה סוציאל-דמוקרטית ורק 31% – בגישה קפיטליסטית. על כך מצביעה גם עובדה שפחות ממצחית העולים תמכו במחאה החברתית בקיץ 2011 (לעומת שני שלישים של הוותיקים) ורק אחוזים בודדים של העולים השתתפו בה (בקרב הוותיקים 16%-11%).

כמו כן, לפי מדד הדמוקרטיה הישראלית, בשנת 2014 כמצחית מהעולים (48%) הסכימו עם טענה "עניים אחראים על העוני שלהם" (בקרב הוותיקים – רק כשליש). אחוז דומה של העולים (46%) הסכימו עם טענה "כאשר מחשבים אחוז העניים יש להוריד מהחישוב ערבים וחרדים" (לעומת רק 28% בקרב הוותיקים).

יחד עם זאת, אחוז העולים המסכימים עם טענה "יעל הממשלה לדאוג לכל אדם תהיה עבודה ורמת חיים סבירה" בשנים 2006-2015 גדל מ-53% ל-70%. ואם בשנת 2006 אחוז זה בקרב העולים היה נמוך באופן מובהק בהשוואה לוותיקים, הרי בשנת 2015 הוא נעשה אף גבוה במקצת. בשנים 2009-2015 עלה גם שיעור עולים המסכימים עם טענה "אנשים עם הכנסה גבוהה צריכים לשלם יותר מסים ממה שהם משלמים היום" – מ-59% ל-70% וגם מדד זה בשנת 2015 נעשה גבוה במקצת לעומת הוותיקים. אולם רק כ-30% מהעולים היו מוכנים בעצמם לשלם יותר מיסים, כדי לטפל בבעיות שונות של המדינה לעומת 37% מהוותיקים (לוח 5).

עמדות העולים והוותיקים בנושאים חברתיים-כלכליים בשנים 2006-2015, לפי סקרי INES ומדדי הדמוקרטיה הישראלית (%)

ותיקים:				עולים:				
2015	2013	2009	2006	2015	2013	2009	2006	
100	100	100	100	**100	**100	**100	**100	בקשר למבנה החיים הכלכליים בארץ, תומך:
69.0	70.0	73.3	65.0	33.3	25.0	31.3	19.7	בהחלט/יותר בגישה סוציאליסטית
31.0	30.0	26.7	35.0	66.7	75.0	68.7	80.3	בהחלט/יותר בגישה קפיטליסטית
66.8	76.0	61.4	...	69.7	**52.7	59.3	...	אנשים עם הכנסה גבוהה צריכים לשלם יותר מסים ממה שהם משלמים היום ¹
37.1	32.6	28.7	19.4	29.5	*23.4	29.2	**30.5	מוכנים לשלם יותר מסים, כדי לטפל בבעיות שונות של המדינה
69.0	66.9	74.5	65.4	70.2	63.0	70.9	*53.0	על הממשלה לדאוג לכל אדם תהיה עבודה ורמת חיים סבירה ²
85.3	83.7	91.9	87.6	**68.3	87.1	97.0	94.4	על המדינה להוציא יותר כספים: ³
88.6	88.5	88.2	94.1	**69.4	83.9	94.0	89.1	לחינוך
44.1	43.7	63.3	51.0	37.6	**57.6	**83.6	**80.2	לבריאות
53.9	68.6	...	...	**34.6	**40.2	...	...	לצבא וביטחון
	32.8				35.5			למשטרה
73.7 {	88.6	72.9	70.6 {	**54.2 {	90.2	*82.1	70.4 {	לקצבאות אבטלה ⁴
	51.6				52.2			לקצבאות זקנה ⁴
...	92.6	92.5	87.0	...	*83.7	*83.6	82.0	לקצבאות ילדים ⁴
...	91.7	...	...	...	90.0	...	...	ליצירת מקומות התעסוקה לפתרונות לבעיית הדיור
63.3	69.0	55.3	50.5	61.5	*80.9	**77.6	**68.7	על המדינה להוציא פחות כספים: ³
57.6	57.4	57.5	58.8	**42.2	**21.8	*41.8	**43.3	למוסדות דת וישיבות
36.0	34.2	51.9	47.2	*44.6	**47.7	**71.6	**57.6	להתיישבות בשטחים למגזר הערבי
52.9	...	...	...	*40.2	...	...	...	יש להעביר כספים מביטחון למטרות חברתיות ⁵
⁶ 31.4	...	...	...	⁶ **48.4	...	...	...	עניים אחראים על העוני שלהם ¹
⁶ 28.0	...	...	...	⁶ **46.4	...	...	...	כאשר מחשבים אחוז העניים יש להוריד ערבים וחרדים ¹
100	100	...	...	**100	**100	...	...	האם תמכו או השתתפת במחאה החברתית של קיץ 2011:
32.6	34.8	...	...	55.0	62.0	...	...	לא תמכו
56.0	49.0	...	...	40.6	32.4	...	...	תמכו, אך לא השתתפו
11.4	16.2	...	...	4.4	5.6	...	...	השתתפו באופן אישי

*P<0.05 **P<0.01 (הבדלים מובהקים בין העולים לבין הוותיקים באותה השנה).

¹ מסכים או בהחלט מסכים (אופציות חילופיות: לא מסכים, בהחלט לא מסכים).

² אופציות תשובה חילופיות: 'זה תלוי' ו-'על הממשלה לא להתערב וכל אדם צריך להסתדר בעצמו'.

³ על שאלות אלה היו שלוש אופציות תשובה: 'יותר', 'פחות', 'כמו עכשיו'.

⁴ בשנים 2006, 2009 ו-2015 שאלו על קצבאות באופן כללי, ואילו ב-2013 – בנפרד.

⁵ מסכים או בהחלט מסכים (אופציות חילופיות: לא בטוח, לא מסכים, בהחלט לא מסכים).

⁶ 2014.

המרוויינים גם נשאלו, לאילו מטרות על מדינה להוציא יותר כספים ולאלו – פחות (לוח 5). רוב העולים (כמו גם הוותיקים) חושבים שיש להוציא יותר כספים לחינוך, לבריאות ולקצבאות. אולם, אם עד שנת 2013 (כולל) שיערים אלה היו בערך דומים בקרב העולים והוותיקים, הרי בשנת 2015 נתגלתה תופעה מפתיעה: בקרב העולים הם נעשו לנמוכים יותר: בגידול הוצאות לחינוך תמכו 68% מהעולים לעומת 85% הוותיקים, לבריאות – 69% לעומת 89%, לקצבאות – 54% לעומת 74% בהתאמה. ייתכן, שחלק מהעולים חשבו שעדיף לנצל באופן יעיל את התקציב הקיים ושהגדלת התקציבים תלך לאוכלוסיות "המתחרות", כמו הערבים או החרדים.

מעניין גם שאחוז העולים, תומכים בהגדלת התקציב הביטחון גם ירד מ-80% בשנת 2006 ל-38% בשנת 2015 (בקרב הוותיקים אחוז זה ירד רק במקצת: מ-51% ל-44%). יחד עם זאת, בשנת 2015 רק 40% מהעולים לעומת 53% מהוותיקים תמכו בהעברת כספים מביטחון למטרות חברתיות. כמו כן, רק כשליש מהעולים בשנת 2015 תמכו בהגדלת תקציב המשטרה לעומת 54% בקרב הוותיקים. זה עולה בקנה אחד עם יחס פחות אוהד של העולים כלפי המשטרה (ראה להלן).

רוב העולים (כמו גם הוותיקים) חושבים שיש להוציא פחות כספים למוסדות הדת ולישיבות. אולם אם בשנים 2006-2013 אחוז סבורים כך בקרב העולים גדל מ-69% ל-81% והיה גבוה באופן מובהק לעומת זה בקרב הוותיקים, הרי בשנת 2015 שיעור זה בקרב עולים ירד ל-62% ונעשה דומה לזה בקרב הוותיקים. ייתכן, שסיבה לכך שהממשלה הקודמת בה יאיר לפיד כיהן כשר האוצר כבר קיצצה בתשלומים אלה (אמנם שאחרי שנת 2015 הם שוב גדלו).

אחוז העולים הסבורים שיש להוציא פחות כספים להתיישבות בשטחים בשנים 2006-2009 וגם בשנת 2015 עמד על 42%-43% (בשנת 2013 הייתה ירידה באחוז זה ל-22% בלבד – כנראה כתגובה לדרישת ממשל אובאמה להקפיא בנייה ביו"ש). אבל למרות שבשנת 2015 אחוז זה בקרב עולים שוב עלה, הוא נשאר נמוך יותר מאשר בקרב הוותיקים ש-58% מהם תמכו בצמצום השקאות בשטחים (לוח 5). ייתכן ומגמה זו מוסברת לא רק ע"י העמדות הימניות של העולים, אלא גם מכך שרבים מהם סבורים שהקפאת הבנייה מעבר ל"קו הירוק" – היא זו שגרמה לעליית מחירי הדיור בארץ בכלל.

אחוז העולים הסבורים שיש להוציא פחות כספים למגזר הערבי בשנים 2006-2009 גדל מ-58% ל-72%, אך לשנת 2015 הצטמצם ל-45%, אך עדיין נשאר גבוה יותר בהשוואה לוותיקים (36%). הדבר עולה בקנה אחד עם יחסם הכללי כלפי ערבי ישראל (ראו לעיל).

6. עמדות בנושאים האזרחיים

בפרק זה התייחסנו לנושאים כמו יחסים בין הדת והמדינה, שלטון החוק וזכויות האזרח וגם שוויון בין המינים.

לפי נתוני סקרי הבחירות, מדדי הדמוקרטיה ומדדי השלום, כשלושה רבעים מהעולים בשנת 2015 הגדירו את עצמם כחילונים, לעומת פחות ממחצית (46%) מהוותיקים, 22% – כמסורתיים (לעומת שליש מהוותיקים), ורק בודדים – כדתיים וחרדים (לעומת 13% ו-9% בהתאמה בקרב הוותיקים). מעניין שאחוזים אלה כמעט ולא השתנו לעומת שנת 2006 (לוח 6).

לוח 6

הגדרת רמת הדתיות של העולים והוותיקים ומדינה בשנים 2006-2015, לפי סקרי INES, מדדי הדמוקרטיה הישראלית ומדדי השלום (%)

	עולים:				ותיקים:			
	2015	2013	2009	2006	2015	2013	2009	2006
סה"כ	**100	**100	**100	**100	100	100	100	100
לאדתיים/חילונים	78.7	78.2	74.3	74.8	45.3	47.2	42.4	45.5
מסורתיים	19.0	19.0	21.7	22.4	32.4	31.2	35.9	33.1
דתיים	1.8	1.8	3.0	1.9	12.5	12.8	12.0	12.6
חרדים	0.5	1.0	1.0	0.9	9.8	8.8	9.7	8.8

*P<0.05 **P<0.01 (הבדלים מובהקים בין העולים לבין הוותיקים באותה השנה).

יחד עם זאת, אחוז העולים המדווחים ש"לא שומרים כלל על המסורת הדתית" עלה בשנים 2006-2015 מ-36% ל-44% (לעומת 19% בקרב הוותיקים), אחוז עולים "השומרים במקצת על המסורת" ירד מ-58% ל-50% (בקרב הוותיקים 47%), ואילו שיעור עולים השומרים על מסורת "במידה רבה"/"על כל דקדוקיה" (אחרי עלייה זמנית ב-2009 - 2013) נשאר בסביבות 6% (לעומת שליש מהוותיקים).

רובם המכריע (כ-90%) מהעולים תומכים בהנהגת נישואים אזרחיים בישראל, אמנם גם בקרב הוותיקים אחוז זה עלה מ-55% בשנת 2006 ל-70% בשנת 2015. כמו כן, בשנת 2013 רובם המכריע הן העולים (88%) והן מהוותיקים (83%) הסכימו, ש"יש לחייב את החרדים לשרת בצה"ל או בשירות לאומי". באותה השנה 65% מהעולים הסכימו ש"אין לתקצב מוסדות חרדיים אינם מלמדים מקצועות ליבה" לעומת 55% בקרב הוותיקים (לוח 7).

המרואיינים נשאלו: "במקרה של סתירה בין עקרונות הדמוקרטיה לבין ההלכה היהודית, מה יש להעדיף?". אחוז עולים העונים ש"יבכל מקרה יש להעדיף את שמירת הדמוקרטיה" בשנים 2006-2015 עלה מ-57% ל-68% (לעומת כמחצית בקרב הוותיקים), אחוז העונים "לפעמים את הדמוקרטיה, לפעמים את ההלכה – תלוי בנסיבות" ירד במקביל מ-32% ל-27% (דומה לזה בקרב הוותיקים), ואילו אחוז העולים שהשיבו "בכל מקרה יש להעדיף את ההלכה היהודית" ירד מ-11% ל-5% בלבד (לעומת כרבע בקרב הוותיקים). זה

עולה בקנה אחד עם העובדה שפחות משליש העולים (29%) מסכימים עם הטענה 'ממשלת ישראל צריכה לדאוג לכך שהחיים הציבוריים במדינה יתנהלו על פי המסורת הדתית יהודית' (בקרוב הוותיקים – 41%). אמנם אפשר להניח, שעולים הדוגלים בשמירה על המסורת וההלכה מתכוונים לא כל-כך להיבטיה 'האזרחיים' (כמו נישואים דתיים, שמירת שבת כדו'), אלא לדברים הקשורים להתיישבות היהודית ביהודה ושומרון ואי-מסירת שטחים לפלסטינים.

לוח 7

עמדות העולים והוותיקים בנושאי דת ומדינה בשנים 2006-2015, לפי סקרי INES ומדדי הדמוקרטיה הישראלית (%)

ותיקים:				עולים:				
2015	2013	2009	2006	2015	2013	2009	2006	
100	100	100	100	**100	**100	**100	**100	שמירה על המסורת הדתית: לא שומרים כלל על המסורת שומרים במקצת על המסורת שומרים על המסורת במידה רבה / על כל דקדוקיה
19.3	17.0	17.1	19.6	43.9	42.7	39.3	36.2	
46.7	48.3	45.6	45.2	49.7	47.0	49.5	57.6	
34.0	34.7	37.3	35.2	6.4	10.3	11.2	6.2	
100	100	100	100	**100	**100	**100	**100	במקרה של סתירה בין עקרונות הדמוקרטיה לבין ההלכה היהודית, יש להעדיף: בכל מקרה את שמירת הדמוקרטיה לפעמים את הדמוקרטיה, לפעמים את ההלכה בכל מקרה את שמירת ההלכה היהודית
49.0	51.8	48.3	46.5	67.9	63.4	57.0	56.6	
27.0	21.0	25.6	22.8	27.2	21.4	30.7	32.4	
24.0	27.2	26.1	30.7	4.9	15.2	12.3	11.0	
69.9	67.6	60.3	55.4	**89.2	**92.6	**85.2	**90.6	יש להנהיג נישואים אזרחיים בנוסף לנישואים דתיים בישראל ¹
...	82.6	...	...	...	88.2	...	...	יש לחייב חרדים לשרת בשירות צבאי/אזרחי ¹
...	54.5	...	...	...	*64.8	...	...	אין לתקצב מוסדות חרדיים שאינם מלמדים מקצועות ליבה ¹
40.8	43.6	48.5	55.2	**28.9	*35.9	**35.6	**33.1	ממשלת ישראל צריכה לדאוג לכך שהחיים הציבוריים במדינה יתנהלו על פי המסורת הדתית יהודית (בהחלט/אולי) ²
100	100	³ 100	...	100	*100	³ *100	...	איזו הגדרה של מדינת ישראל חשובה יותר: מדינה יהודית או דמוקרטית: מדינה יהודית מדינה דמוקרטית שתיהן באותה מידה אף אחת מהן
39.1	33.1	33.9	...	32.5	22.6	27.0	...	
35.6	29.8	15.5	...	37.1	34.3	24.7	...	
25.0	36.7	48.8	...	29.1	41.6	47.2	...	
0.3	0.4	1.8	...	1.3	1.5	1.1	...	

*P<0.05 **P<0.01 (הבדלים מובהקים בין העולים לבין הוותיקים באותה השנה).

¹ מסכים או בהחלט מסכים (אופציות חילופיות: לא מסכים, בהחלט לא מסכים).

² אופציות תשובה חילופיות: לא חושב שעל הממשלה לדאוג לכך; בשום אופן המדינה לא צריכה לדאוג לכך.

³ 2010.

מעניינת גם תשובה לשאלה: "איזו הגדרה של מדינת ישראל חשובה יותר: מדינה

יהודית או דמוקרטית?" (לוח 7). בשנים 2010-2015 (לפי מדד הדמוקרטיה) גדל אחוז העולים שהשיבו "מדינה יהודית" – מ-27% ל-33%, וגם אלה שהשיבו "מדינה דמוקרטית" – מ-25% ל-37%, ואילו אחוז אלה שהשיבו "שתיהן באותה מידה" ירד מ-47% ל-29%, שמצביע על קיטוב מסוים בנושא. מעניין שגם בקרב הוותיקים קיימת מגמה דומה (לוח 7).

המרוויינים נשאלו גם על עמדות בנושאי שלטון החוק, זכויות האזרח ושוויון בין המינים. בנושאים אלה (בניגוד לנושאי הדת והמדינה) העולים מבטאים גישה יותר שמרנית מאשר לוותיקים, אמנם בשנים האחרונות חלה התקרבות בין שתי האוכלוסיות.

למשל, בשנת 2006 כשלושה רבעים (74%) מהעולים ציינו שבמקרה של סתירה בין שלטון החוק והאינטרסים הביטחוניים של מדינת ישראל, "יש תמיד להעדיף את האינטרסים הביטחוניים". אמנם לשנת 2015 אחוז זה ירד ל-51% ונעשה לדומה בקרב הוותיקים. במקביל אחוז אלה שענו "בכל מקרה יש להעדיף שלטון החוק" עלה מ-10% ל-17%, ואחוז אלה שאמרו "לפעמים כך ולפעמים כך" – מ-16% ל-32% (לוח 8).

אחוז עולים החושבים ש"יש לאסור ביקורת חריפה נגד המדינה", לפי מדד הדמוקרטיה, ירד מ-47% בשנת 2007 ל-32% בשנת 2015 (גבוה במקצת מאשר בקרב הוותיקים). זה עולה בקנה אחד עם הנתון מסקר הבחירות, לפיו אחוז העולים, המסכימים עם היגד "יש להבטיח חופש הביטוי גם לאנשים המתבטאים נגד המדינה" עלה בשנים 2015-2013 מ-36% ל-42%, אך הוא נשאר נמוך במקצת מאשר בקרב הוותיקים (52%).

מנגד, אחוז עולים המסכימים ש"בכל מקרה אין מקום לאלימות פוליטית" ירד מ-83% בשנת 2006 ל-67% בשנת 2009 ול-47% בשנת 2013, בעוד שבקרב הוותיקים שיעור נשאר גבוה מאוד (83%). בסקר 2015 שאלה זו לא נשאלה.

לוח 8

עמדות העולים והוותיקים בנושאי שלטון החוק וזכויות האזרח בשנים 2006-2015, לפי סקרי INES ומדד לדמוקרטיה הישראלית (%)

עולים:				ותיקים:				(N)
2015	2013	2009	2006	2015	2013	2009	2006	
(82)	(93)	(163)	(284)	(558)	(614)	(851)	(1260)	
100				100	100	100	100	במקרה של סתירה בין העיקרון של שלטון החוק לבין אינטרסים ביטחוניים יש להעדיף: בכל מקרה את שמירת שלטון החוק לפעמים כך ולפעמים כך בכל מקרה את האינטרס הביטחוני
17.1	17.2	10.4	10.2	15.8	22.5	17.6	21.3	
31.7	24.7	30.1	15.5	32.4	32.4	19.4	25.2	
51.2	58.1	59.5	74.3	51.8	45.1	63.0	53.4	
31.5	50.4	**50.9	³ 46.9	27.5	58.1	60.9	³ 49.1	יש לאסור ביקורת חריפה פומבית נגד המדינה ¹
*41.5	**36.1	...	...	51.9	53.5	...	...	יש להבטיח חופש ביטוי גם לאנשים המתבטאים נגד המדינה ¹
...	**47.3	**66.6	82.8	...	83.3	77.9	83.5	בכל מקרה אין מקום לאלימות פוליטית ¹
**74.8	...	*63.6	...	61.4	...	56.1	...	רק לאזרחים נאמנים יש לתת זכות הצבעה ¹
...	*56.7	⁴ 46.4	...	...	46.4	⁴ 44.7	...	אין לתת זכות הצבעה למי שלא שירת בצבא/שירות לאומי ¹
...	**52.3	*63.2	...	...	74.8	76.6	...	יש להרחיב את סמכויות המשטרה לשם הגנה על הסדר הציבורי ¹
*73.8	70.0	...	...	64.5	73.2	...	...	חוששים להיות קורבן לעבירה פלילית ²

¹ P<0.05** (הבדלים מובהקים בין העולים לבין הוותיקים באותה השנה).

² מסכים או בהחלט מסכים (אופציות חילופיות: לא מסכים, בהחלט לא מסכים).

³ חוששים מאוד או די חוששים (אופציות חילופיות: לא כ"כ חוששים, לא חוששים כלל).

⁴ 2007

2010

אחוז עולים המסכימים עם טענה "רק לאזרחים נאמנים יש לתת זכות הצבעה" גדל מ-64% בשנת 2009 ל-75% בשנת 2015 (לעומת 61% בקרב הוותיקים). כידוע, טענה זו משקפת עמדה רשמית של מפלגת "ישראל ביתנו" בראשות אביגדור ליברמן. זה עולה בקנה אחד עם היגד אחר "אין לתת זכות הצבעה למי שלא שירת בצבא/שירות לאומי" שהסכימו אתו 46% מהעולים בשנת 2010 ו-57% בשנת 2013 (בקרב הוותיקים אחוז זה כמעט ולא השתנה והיה 46%).

אחוז עולים החושבים ש"יש להרחיב את סמכויות המשטרה לשם הגנה על הסדר הציבורי" ירד בשנים 2009-2013 מ-63% ל-52% (לעומת כשלושה רבעים בקרב הוותיקים). זה עולה בקנה אחד עם העובדה שפחות עולים לעומת הוותיקים תומכים בהגדלת תקציב המשטרה (ראו לעיל). אולם זה מפתיע לאור העובדה שבשנים 2013-2015 אחוז העולים החוששים להיות קורבן לעבירה פלילית עלה מ-70% ל-74%, בעוד שבקרב הוותיקים הוא ירד מ-73% ל-65% (לוח 8).

מעניין, שגם בנושא ספציפי, כמו שוויון בין המינים, עמדות העולים (כולל גם הנשים העולות) בממוצע היו שמרניות יותר, מאשר לוותיקים (לוח 9).

כך למשל, מחצית מהגברים העולים ושני שלישים מהנשים העולות בשנת 2013 היו סבורים שהנשים בישראל מופלות בשכר ובקידום בעבודה, אך בקרב הוותיקים אחוזים אלה גבוהים יותר – 69% ו-78% בהתאמה. רק שליש (34%) מהגברים העולים ו-56% מהנשים העולות תומכים בהעדפה המתקנת בקידום הנשים לתפקידים בכירים (בקרב הוותיקים – 66% ו-79% בהתאמה). 42% מהגברים העולים ו-52% מהנשים העולות חושבים ש"פוליטיקה מתאימה יותר לגבר מאשר לאישה" לעומת 20% מהגברים הוותיקים ו-28% מהנשים הוותיקות.

זאת ועוד, כ-40% מהעולים (הגברים והנשים כאחד) מסכימים עם הטענה "אישה שמוטרדת מינית מביאה זאת על עצמה" (ואילו בקרב הוותיקים רק כ-15% סבורים כך).

מעניין, שאם בקרב הגברים העולים אחוז מגדירים את עצמם כ"פמיניסטים" בשנים 2013-2015 גדל מ-27% ל-38% ונעשה דומה לזה בקרב הגברים הוותיקים, הרי בקרב הנשים העולות אחוז "הפמיניסטיות" עלה רק מ-16% ל-18% (לעומת 39% בקרב הנשים הוותיקות).

כדאי גם לציין, שאחוז הגברים העולים שמעדיפים בני מינם לתפקיד פוליטי בכיר בשנים 2013-2015 ירד מ-41% ל-26%, אמנם אחוז זה נשאר גבוה במקצת לעומת הגברים הוותיקים (18%). יחד עם זאת, אחוז הנשים העולות המעדיפות גבר לתפקיד פוליטי בכיר ירד רק במקצת – מ-51% ל-46% ונשאר כפול לעומת אחוז זה בקרב הוותיקות (לוח 9).

עמדות העולים והוותיקים בנושאי שוויון בין המינים בשנים 2013-2015, לפי מין, לפי סקרי INES (%)

ותיקים:		עולים:		
2015	2013	2015	2013	
37.7	43.0	*27.0	**21.1	מרגישים עצמם פמיניסט ¹
36.5	41.0	37.9	**26.7	גברים
38.8	44.8	**18.3	**16.0	נשים
...	73.4	...	**58.5	הנשים בארץ מקופחות בשכר ובקידום במקום העבודה ²
...	69.3	...	*50.0	גברים
...	77.5	...	**66.0	נשים
...	15.6	...	**39.1	הנשים מביאות הטרדה מינית לעצמן ²
...	14.4	...	**36.6	גברים
...	16.9	...	**41.2	נשים
...	72.3	...	**45.7	יש לקדם נשים לתפקידים בכירים ²
...	66.1	...	**34.1	גברים
...	78.8	...	**56.0	נשים
				מעדיף לתפקיד פוליטי בכיר:
				כלל המרואיינים:
20.6	22.2	**36.0	**46.0	גבר
19.4	18.4	*9.3	12.2	אישה
60.0	49.4	54.7	41.8	לא משנה
				גברים:
17.9	20.3	26.4	**40.8	גבר
12.7	11.2	9.2	12.2	אישה
69.4	68.5	64.4	47.0	לא משנה
				נשים:
23.3	24.1	**45.9	**51.0	גבר
25.9	25.6	9.4	12.3	אישה
50.8	50.3	44.7	36.7	לא משנה
				פוליטיקה מתאימה יותר לגברים מאשר לנשים ²
...	23.6	...	**46.9	גברים
...	19.6	...	**41.7	נשים
...	27.6	...	**52.1	

*P<0.05 **P<0.01 (הבדלים מובהקים בין עולים וותיקים בתוך אותו המין ואותה השנה).

¹ במידה רבה מאוד או במידה רבה (אופציות חילופיות: במידה מועטה, בכלל לא).

² מסכים או בהחלט מסכים (אופציות חילופיות: לא מסכים, בהחלט לא מסכים).

7. רמת אמון במוסדות שונים במדינה

לפי מדדי הדמוקרטיה, אחרי ירידה בשנים 2006-2009, בשנת 2013 בקרב העולים (וגם בקרב הוותיקים) עלתה באופן משמעותי רמת האמון בממשלה בכלל ובראש הממשלה בפרט, בכנסת ובמפלגות (ראו לוח 10).

זאת ועוד, תמיכה בראש הממשלה בקרב העולים בשנת 2013 הייתה גבוהה באופן מובהק לעומת הוותיקים (72% ו-49% בהתאמה). ייתכן שזה היה קשור להרכבת ממשלת

ימין-מרכז ללא חרדים בשנה זו וגם להקמת רשימה משותפת של המפלגות הליכוד ו"ישראל ביתנו". אמנם, אם חזרת המפלגות החרדיות לקואליציה בשנת 2015, רמת ארון העולים בממשלה, בכנסת ובמפלגות שוב ירדה, אף כי עדיין היא נשאלה גבוהה במקצת לעומת זו בקרב הוותיקים (שאלה על רמת הארון בראש הממשלה בשנת 2015 לא נשאלה).

רמת הארון בנשיא המדינה בקרב העולים בשנים 2009-2015 עלתה מ-61% ל-72%, אך נשארה נמוכה מזו בקרב הוותיקים (83%). באשר לרמת הארון בבית המשפט העליון, כדאי לציין שבשנים 2006 ו-2013 בקרב העולים היא הגיעה לשני שלישים (דומה לזה בקרב הוותיקים), אבל בשנים 2009 וגם 2015 ירדה לפחות ממחצית ונעשה לנמוכה באופן מובהק מזו בקרב הוותיקים (לוח 10). כאן חשוב לציין אמביוולנטיות של יחס העולים לבית המשפט העליון: בהיותם חילונים, הם תומכים בפסיקות בג"ץ, הקשורות לנושאי הדת והמדינה, אבל בהיותם ימנים, הם מתנגדים לפסיקות הקשורות להריסת הבתים היהודיים ביו"ש או לויתורים לפלסטינים.

המוסד שזכה לתמיכה מוחלטת – הן בקרב העולים והן בקרב הוותיקים – הוא צה"ל, כאשר אחוזי תמיכה בו בקרב העולים אפילו גבוהים יותר מאשר בקרב הוותיקים. ואילו רמת ארון העולים במשטרה בשנת 2006 הייתה די נמוכה – 23%, אך לשנת 2013 היא עלתה ל-59% ונעשתה קרובה לזו של הוותיקים. אמנם בשנת 2015 תמיכה במשטרה בקרב שתי קבוצות האוכלוסייה שוב ירדה ל-44% (לוח 10).

לוח 10

רמת הארון למוסדות שונים ע"י עולים וותיקים בשנים 2006-2015, לפי מדדי

הדמוקרטיה הישראלית (%)¹

ותיקים:				עולים:				
2015	2013	2009	2006	2015	2013	2009	2006	
36.6	59.2	36.5	37.9	42.6	64.0	**28.6	41.3	ממשלה
...	49.0	38.3	42.8	...	**71.5	33.9	46.2	ראש ממשלה
34.1	56.6	43.1	31.7	40.4	53.7	**30.4	28.7	הכנסת
16.0	37.5	22.1	20.6	*25.7	43.7	18.8	18.3	מפלגות
82.8	82.8	67.0	69.9	**72.4	*74.6	*61.2	75.2	הנשיא
67.3	68.7	63.2	67.6	**41.5	64.7	**48.7	64.5	בית המשפט העליון
93.1	90.8	87.8	84.2	96.1	**100.0	*91.8	**96.1	צה"ל
33.0	48.0	35.8	39.4	30.0	54.4	36.3	45.1	תקשורת
44.0	64.7	45.2	47.1	44.5	58.6	**34.6	**23.3	משטרה
³ 32.1	49.6	43.4	² 40.7	³ *23.3	**30.5	**27.1	² *31.3	הרבנות הראשית

¹ יש הרבה מאוד ארון /יש הרבה ארון (אופציות חילופיות: יש מעט ארון, בכלל אין ארון)

² 2005

³ 2014

רמת ארון בתקשורת – הן בקרב העולים והן הוותיקים – נמוכה יחסית. בשנת 2013 היא גדלה בקרב שתי הקבוצות ל-54% ו-48% בהתאמה, אבל בשנת 2015 שוב ירדה בערך לשליש.

רמת אמון ברבנות הראשית בקרב העולים היא נמוכה מאוד והולכת ויורדת: מ-31% בשנת 2005 ל-23% בשנת 2014, אך מגמת ירידה הייתה גם בקרב הוותיקים – מ-41% ל-32% בהתאמה.

8. דפוסי הצבעה של העולים והוותיקים לאורך זמן

כפי שצוין לעיל, ניתוח דפוסי הצבעה מבוסס על כל שלושת המקורות: סקר בחירות (INES), מדדי הדמוקרטיה הישראלית ומדדי השלום. בלוח 11 הוצגו נתונים על אחוזי הצבעה של העולים והוותיקים עבור מפלגות שונות בבחירות לכנסת משנת 1999 עד 2015 (לגבי שנים 1992-1996 מספר העולים בסקרים די קטן לצורך הניתוח).

אנו רואים מגמת ירידה חדה בתמיכת העולים במפלגות השמאל. למשל, אם בשנת 1999 מפלגת העבודה (ליתר דיוק, 'ישראל אחת') קיבלה 19% מקולות העולים, אז כבר ב-2003 אחוז זה ירד ל-11% ובשנים 2006-2013 – לאחוזים בודדים בלבד. בבחירות האחרונות (2015), כאשר מפלגת העבודה בראשות יצחק הרצוג התאחדה עם 'התנועה' בראשות ציפי לבני ברשימת 'המחנה הציוני', היא קיבלה פחות מ-7% מהקולות העולים (בבחירות 2013 עבור שתי מפלגות הנ"ל ביחד הצביעו כ-5% אחוזים מהעולים). אחוזים אלה נמוכים בהרבה מאשר בקרב הוותיקים. אמנם כדאי לציין שגם בקרב הוותיקים אחוז מצביעי העבודה ירד מ-29% ב-1999 ל-13% בשנת 2009. בשנת 2013 אחוז זה עלה ל-14%, ואילו בשנת 2015 אחוז הוותיקים שהצביעו עבור 'המחנה הציוני' הגיע ל-22%. מאשר למפלגת מר"צ, הרי אחוז העולים המצביעים עבורה נע בשנים 1999-2015 בין פחות מ-1% עד 2% בלבד (בקרב הוותיקים הוא ירד מ-9% ל-6%).

מפלגות המרכז יותר משכו את העולים לעומת מפלגות השמאל. בבחירות 1999 ו-2003 תמיכת עולים במפלגת 'שינוי' בראשות טומי לפיד גדלה מ-10% ל-14% (בקרב הוותיקים – מ-6% עד 10% בהתאמה). בשנת 2006 מפלגת 'שינוי' התפרקה, אבל כמה מפלגות המרכז החדשה – 'קדימה' בראשות אהוד אולמרט (אחרי מחלתו של אריאל שרון), שקיבלה 27% קולות של העולים (קצת יותר מאשר בקרב הוותיקים). בשנת 2009, כאשר בראשות 'קדימה' הייתה ציפי לבני, תמיכתה בקרב העולים ירדה ל-15% (לעומת 27% בקרב הוותיקים). בבחירות 2013 כמה מפלגה חדשה 'יש עתיד' בראשות יאיר לפיד שקיבלה כ-12% קולות של העולים (בקרב הוותיקים – 18%). עוד 2% קולות העולים קבלה מפלגת 'התנועה' בראשות ציפי לבני (לעומת 5% בקרב הוותיקים), ופחות מאחוז – 'קדימה' של שאול מופז (בקרב הוותיקים – 2%). בבחירות 2015 השתתפו שתי מפלגות המרכז: 'יש עתיד' של יאיר לפיד ו'כולנו' של משה כחלון, שקיבלו 10%-6% מקולות העולים בהתאמה (לעומת 13%-7% מקולות הוותיקים).

תמיכת העולים במפלגת ה**ליכוד** השתנתה מבחירות לבחירות. כך, בבחירות 1999 עבור הליכוד הצביעו כשליש (31%) העולים לעומת כרבע (26%) של הוותיקים. בבחירות 2003 כאשר בראשות הליכוד עמד אריאל שרון, תמיכת המפלגה זו בקרב העולים הגיעה ל-

42% לעומת 36% מהוותיקים ⁷. אולם בבחירות 2006 (עקב פילוג בליכוד ואכזבה במדיניות הכלכלית של נתניהו כשר האוצר) בקרב העולים (כמו גם בקרב הוותיקים) חלה ירידה דרמטית בתמיכה בליכוד ל-16% ו-17% בהתאמה. אבל בבחירות 2009, עקב אכזבה בממשלת אולמרט (בעיקר מתפקודה בזמן מלחמת לבנון השנייה), שוב עלתה תמיכה בליכוד, אף כי בקרב העולים היא הייתה נמוכה במקצת לעומת הוותיקים (28% לעומת 30% בהתאמה). בבחירות 2013, כאשר הוקמה רשימה מאוחדת של הליכוד וישראל ביתנו, הצביעו בה 71% מהעולים לעומת 24% מהוותיקים. אפשר להניח אמנם שמגמה זו מוסברת ע"י תמיכת העולים יותר בליברמן, מאשר בנתניהו. אם להשוות אחוז מצביעים עבור שתי מפלגות **ביחד** ב-2009 וברשימה מאוחדת ב-2013, הרי אחוז זה ירד הן בקרב העולים (מ-79% ל-71%) והן בקרב הוותיקים (מ-34% ל-24%). לבסוף, בבחירות האחרונות (2015) תמיכת העולים בליכוד עמדה על שליש (33%) לעומת פחות מרבע (23%) בקרב הוותיקים.

תמיכת העולים במפלגות "**סקטוראליות**" תמיד הייתה די גבוהה. בשנת 1999 הן קיבלו 30% מקולות העולים (מהם 21% - ישראל בעלייה ו-9% - ישראל ביתנו). בשנת 2003 תמיכה במפלגת 'ישראל בעלייה' בקרב העולים ירדה ל-8% בלבד, אבל בו זמנית הצבעה ברשימת אביגדור ליברמן (שבשנה זו רצה יחד עם 'האיחוד הלאומי') עלתה ל-17%, כלומר רשימות סקטוראליות וחצי-סקטוראליות קיבלו יחד כרבע מקולות העולים – קצת פחות מאשר ב-1999. בבחירות 2006 ו-2009 מפלגת 'ישראל ביתנו' קיבלה כמחצית מקולות העולים. אולם בבחירות 2015 שבהן 'ישראל ביתנו' שוב רצה בנפרד תמיכה בה בקרב העולים ירדה ל-29%. מעניין, שבקרב הוותיקים בבחירות 2003, 2006 ו-2009 מפלגתו של ליברמן קיבלה מ-3% עד 5%, ואילו בבחירות 2015 – 1% בלבד.

מפלגות **מימין לליכוד** עד שנת 2013 בד"כ קיבלו אחוזים בודדים בקרב העולים (למעט בחירות 2003 כאשר מפלגת 'האיחוד הלאומי' רצה יחד עם 'ישראל ביתנו' בראשות ליברמן). למשל, בשנת 1999 מפלגת 'האיחוד הלאומי' ומפד"ל קיבלו יחד 4% מקולות העולים לעומת 8% מהוותיקים. גם בשנת 2003 מפד"ל קיבלה 3% קולות העולים לעומת 6% של הוותיקים. בשנת 2006 רשימה מאוחדת של מפד"ל ו'האיחוד הלאומי' קיבלה רק 2% מקולות העולים לעומת 8% של הוותיקים. בשנת 2009 מפלגות ימניות (הבית היהודי-מפד"ל ו'האיחוד הלאומי') קיבלו יחד 1.5% בלבד מקולות העולים לעומת 7% בקרב הוותיקים. בבחירות 2013 ו-2015, כאשר בראשות מפלגת 'הבית היהודי' עמד נפתלי בנט, תמיכתה ע"י העולים גדלה ל-4% ו-7% בהתאמה, אך נשארה נמוכה יותר מאשר בקרב הוותיקים (כ-11% בשתי המערכות).

לבסוף, המפלגות ה**חרדיות** (יהדות התורה וש"ס) בכל הבחירות 1999-2015 קיבלו מ-1% עד 2% קולות העולים לעומת 13%-11% של הוותיקים.

⁷ מגמה זו חלה גם על בחירות לראשות הממשלה, כאשר אלה היו קיימות: לפי סקרי INES (כולל רטרואקטיביים) בשנת 1999 הצביעו בנתניהו 51% מהעולים, בברק – 49% (בקרב הוותיקים – 47% ו-53% בהתאמה), בבחירות 2001 תמכו בשרון 69% מהעולים, בברק – 31% (בקרב הוותיקים – 54% ו-46% בהתאמה).

הצבעה בבחירות לכנסת בקרב העולים והוותיקים בשנים 1999-2015, לפי סקרי INES,

מדדי הדמוקרטיה הישראלית ומדדי השלום (%)¹

2015	2013	2009	2006	2003	1999	(N)
(1960)	(1897)	(3697)	(2033)	(1212)	(350)	עולים - סה"כ
**100	**100	**100	**100	**100	**100	העבודה/המחנה הציוני ²
6.6 {	2.7	2.2	3.0	11.4	19.1	התנועה
2.3	2.1	...	...	...	...	מר"צ
...	0.7	0.6	0.7	1.4	2.0	שינוי ³
10.4	...	...	...	14.4	10.0	יש עתיד
6.2	12.4	...	...	...	...	כולנו
...	...	...	...	...	...	קדימה ⁴
...	0.8	14.6	27.4	...	...	ישראל בעלייה ⁵
...	...	...	...	7.5	21.1	הליכוד ⁶
32.9	...	28.0	15.7	41.8	31.4	ישראל ביתנו ^{7,6}
29.3	70.7 {	50.7	44.5	16.7 {	8.9	האיחוד הלאומי ^{8,7}
...	...	1.2	1.8 {	2.8	0.0	מפד"ל/הבית יהודי ⁸
6.8	4.1	0.3	0.6	0.4	0.0	יהדות התורה
0.5	0.5	0.4	1.7	0.2	1.1	ש"ס
0.7	1.0	0.8	4.6	3.4	2.6	אחרים
4.3	5.1	1.2				
(10885)	(9876)	(17150)	(13886)	(5552)	(2302)	ותיקים - סה"כ
100	100	100	100	100	100	העבודה/המחנה הציוני ²
22.1 {	14.0	12.6	17.9	21.2	29.4	התנועה
5.9	5.0	...	...	...	...	מר"צ
...	6.6	4.6	5.2	7.5	8.9	שינוי ³
...	...	...	...	9.8	5.9	יש עתיד
12.9	18.4	...	...	...	...	כולנו
6.5	...	...	...	...	...	קדימה ⁴
...	2.1	26.5	26.0	...	...	ישראל בעלייה ⁵
...	...	...	...	0.5	0.5	הליכוד ⁶
23.3	...	29.5	16.7	35.5	26.3	ישראל ביתנו ^{7,6}
1.3	24.2 {	4.5	2.7	2.9 {	0.4	האיחוד הלאומי ^{8,7}
...	...	2.5	7.9 {	6.1	3.0	מפד"ל/הבית יהודי ⁸
11.3	11.4	3.6	4.6	5.9	5.1	יהדות התורה
6.8	5.5	6.1	7.2	6.0	9.2	ש"ס
4.7	6.0	6.3	11.8	4.6	7.0	אחרים
5.2	6.8	3.7				

*P<0.05 **P<0.01 (הבדלים מובהקים בין הצבעת העולים והוותיקים בכל שנה).

¹ לפי סקרי INES עבור שנים 1999-2015, מדדי הדמוקרטיה 2003-2016 ומדדי השלום מינואר 2006 עד פברואר 2017.² בבחירות שנת 1999 מפלגת העבודה רצה ברשימת משותפת עם תנועת 'מימד' תחת שם 'ישראל אחת' בראשות אהוד ברק; בבחירות 2015 מפלגות העבודה והתנועה רצו ברשימה משותפת "המחנה הציוני" בראשות יצחק הרצוג וציפי לבני.³ בבחירות 2006 התפרקה לשתי רשימות, אף אחת מהן לא עברה אחוז החסימה.⁴ הוקמה בשנת 2006 ע"י אריאל שרון אחרי פילוג הליכוד; אחרי מחלתו של שרון הייתה בראשות אהוד אולמרט ומשנת 2009 – בראשות ציפי לבני; לקראת בחירות 2013 מפלגת 'קדימה' התפרקה לשתי רשימות: 'התנועה' בראשות ציפי לבני ו'קדימה' בראשות שאול מופז.⁵ אחרי תבוסתה בבחירות 2003 התאחדה עם הליכוד.⁶ בבחירות 2013 מפלגות הליכוד וישראל ביתנו רצו ברשימה משותפת 'הליכוד ביתנו' בראשות בנימין נתניהו.⁷ בבחירות 2003 מפלגות 'ישראל ביתנו' ו'האיחוד הלאומי' רצו ברשימה משותפת בראשות אביגדור ליברמן.⁸ בבחירות 2006 מפלגות 'האיחוד הלאומי' ומפד"ל רצו בבחירות ברשימה משותפת בראשות בני אלון; בבחירות 2013 ו-2015 רצו ברשימה משותפת עם מפלגת 'תקומה' תחת שם 'בית יהודי' ברשות נפתלי בנט.

ובכן, רוב העולים במערכות הבחירות האחרונות תמכו במפלגות הסקטוראליות ו/או בימין המתון (הליכוד). אולם חלקם הניכר (שנע מ-10% עד 27%) הם תמכו במפלגות המרכז. שיעור זה המרכז בד"כ יורד, כאשר המצב הביטחוני מחמיר, ועולה, כאשר בסדר היום עולות נושאים כלכליים ואזרחיים. יחד עם זאת, תמיכת עולים במפלגות השמאל וכן במפלגות מימין לליכוד די חלשה, ואילו במפלגות החרדיות – כמעט אפסית.

חשוב להדגיש, שעל דפוסי ההצבעה עלולים להשפיע מאפיינים סוציו-דמוגרפיים שונים של העולים בהשוואה לוותיקים. לכן לגבי כל מערכות הבחירות מ-2003 עד 2015 הרצנו סדרת הרגרסיות הלוגיסטיות בקרב כלל המצביעים היהודים⁸, כאשר בתור המשתנים התלויים לקחנו אחוזי הצבעה עבור מפלגה זו או אחרת, ובתור משתנים בלטי-תלויים – מוצא (עולה/ותיק), מין, גיל, רמת השכלה, רמת הכנסה, ורמת דתיות/ מסורתיות. בלוח 12 הוצגו מקדמי רגרסיה (B) של השפעת משתנה "מוצא" (עולה לעומת ותיק) על הסתברות להצביע על מפלגה זו או אחרת בפיקוח על מאפיינים אחרים של מרואיינים.

לוח 12

מקדמי B של רגרסיה לוגיסטית של השפעת המוצא (עולה מבריה"מ לשעבר לעומת ישראלי ותיק) על הצבעה למפלגות נבחרות בבחירות לכנסת בשנים 2003–2015¹

2015	2013	2009	2006	2003	
-1.88** {	-2.20**	-2.37**	-2.51**	-2.03**	העבודה/המחנה הציוני ²
	-1.15**	-	-	-	התנועה
-1.42**	-2.99**	-2.69**	-2.46**	-2.82**	מר"צ
-	-	-	-	0.18	שינוי ³
-0.53**	-0.71**	-	-	-	יש עתיד
0.02	-	-	-	-	כולנו
-	-0.83**	-1.00**	-0.05	-	קדימה ⁴
-	-	-	-	3.80**	ישראל בעלייה ⁵
0.78**	2.30** {	0.30**	0.22**	0.75**	ליכוד ⁶
3.14**		2.91**	3.13**	2.13** {	ישראל ביתנו ^{7,6}
-		-	0.01		-0.87** {
-0.02	-0.46**	-1.89**	-1.71**	מפד"ל/הבית היהודי ⁸	
-1.89**	-1.13**	-1.68**	-1.03**	-1.86**	יהדות התורה
-1.12**	-0.84**	-1.29**	-0.64**	-2.24**	ש"ס

P<0.01** P<0.05*

¹ לפי סקרי INES עבור שנים 2003–2015, מדדי הדמוקרטיה 2003–2016 ומדדי השלום מינואר 2006 עד פברואר 2017.
² בבחירות 2015 מפלגות העבודה והתנועה רצו ברשימה משותפת "המחנה הציוני" בראשות יצחק הרצוג וציפי לבני.
³ בבחירות 2006 התפרקה לשתי רשימות, אף אחת מהן לא עברה אחוז החסימה.
⁴ הוקמה בשנת 2006 ע"י אריאל שרון אחרי פילוג הליכוד; אחרי מחלתו של שרון הייתה בראשות אהוד אולמרט ומשנת 2009 – בראשות ציפי לבני; בבחירות 2013 התפרקה לשתי רשימות: 'התנועה' בראשות ציפי לבני ו'קדימה' בראשות שאול מופז.

⁵ אחרי תבוסתה בבחירות 2003 התאחדה עם הליכוד.

⁶ בבחירות 2013 מפלגות הליכוד וישראל ביתנו רצו ברשימה משותפת 'הליכוד ביתנו' בראשות בנימין נתניהו.

⁷ בבחירות 2003 מפלגות ישראל ביתנו והאיחוד הלאומי רצו ברשימה משותפת בראשות אביגדור ליברמן.

⁸ בבחירות 2006 מפלגות האיחוד הלאומי ומפד"ל רצו בבחירות ברשימה משותפת בראשות בני אלון; בבחירות 2013 ו-2015 רצו ברשימה משותפת עם מפלגת תקומה תחת שם 'בית יהודי' ברשות נפתלי בנט.

⁸ שנת 1999 לא נכללה למודל הרגרסיה עקב מספר קטן יחסית של מקרים.

9. השפעת הגורמים הסוציו-דמוגרפיים על הצבעת העולים בבחירות 2015

עד עתה ניתחנו את מגמות ההצבעה של העולים לשעבר בהשוואה לאלו של הוותיקים. כעת נעבור לניתוח ההבדלים בהצבעה בתוך קבוצת העולים עצמה. נפלא אותה על פי גורמי הצבעה המקובלים בספרות, דוגמת מין, גיל, רמת השכלה, רמת הכנסה, מקום מגורים, רמת דתיות ושנת עלייה. כדי לא לסבך מדי את הניתוח, הסתפקנו כאן רק בבחירות האחרונות שנערכו בשנת 2015. על מנת לקבץ את הנתונים באופן שיאפשר לנו לגזור מסקנות מהותיות באשר לדפוסי הצבעת העולים, חילקנו את הבוחרים העולים לחמש קבוצות: מצביעי 'ישראל ביתנו', מצביעי הליכוד, מצביעי מפלגות המרכז ('יש עתיד' ו'כולנו'), מצביעי מפלגות השמאל ('המחנה הציוני' ו'מר"צ') ומצביעי 'הבית היהודי' (לוח 13) ובחנו את המאפיינים הסוציו-דמוגרפיים של העולים שהצביעו לכל אחת מן המפלגות או קבוצות המפלגות הללו.

לוח 13

מאפיינים סוציו-דמוגרפיים של עולי בריה"מ לשעבר משנת 1990 ואילך שהצביעו עבור 'ישראל

ביתנו', הליכוד, מפלגות המרכז והשמאל והבית היהודי בחירות לכנסת בשנת 2015 (%)¹

	סה"כ עולים ²	ישראל ביתנו	הליכוד	מרכז ²	שמאל ³	הבית היהודי
(N)	(1,852)	(574)	(644)	(326)	(175)	(133)
אחוז הנשים **	59.1	55.1	63.3	58.3	64.6	50.4
גיל: **						
18-39	37.8	19.2	33.9	54.0	58.9	70.0
40-59	28.7	28.9	30.6	28.8	28.0	19.5
60+	33.5	51.9	35.5	17.2	13.1	10.5
שנת עלייה 1996+ *	28.6	33.5	28.0	24.3	21.7	26.7
בעלי תואר אקדמי *	64.6	62.0	64.8	67.6	59.4	74.4
הכנסה בינונית/גבוהה **	44.7	29.6	44.9	56.2	56.2	62.2
% מסורתיים/דתיים **	23.7	15.9	30.6	17.2	16.0	49.6
מחוז מגורים: **						
ת"א/מרכז	40.9	34.8	41.3	45.4	49.7	42.9
ירושלים וסביבה	7.5	5.9	7.8	4.3	13.7	12.8
חיפה/צפון	28.2	31.2	27.3	26.7	26.3	25.5
דרום	23.4	28.1	23.6	23.6	10.3	18.8

* P<0.05 ** P<0.01

¹ לפי סקר INES 2015, מדדי הדמוקרטיה 2015 ו-2016 ומדדי השלום ממרץ 2015 עד פברואר 2017.

² 'יש עתיד' ו'כולנו'.

³ 'המחנה הציוני' ו'מר"צ'.

אנו רואים שמצביעי 'ישראל ביתנו' הם המבוגרים ביותר, החדשים ביותר בארץ, העניים ביותר וגם גרים יותר בפריפריה. לעומת זאת, מצביעי מפלגות המרכז והשמאל יותר צעירים, יותר ותיקים בארץ ויותר מבוססים מבחינה כלכלית. אבל יש גם הבדל: עולים – מצביעי מפלגות המרכז יותר משכילים, ואילו מצביעי מפלגות השמאל – פחות גרים בפריפריה. מצביעי הליכוד נמצאים "באמצע" בין מצביעי 'ישראל ביתנו' לבין מצביעי

מפלגות המרכז והשמאל כמעט בכל המדדים שזכרו. יוצאת מן הכלל היא רמת המסורתיות: בקרב עולים – מצביעי הליכוד אחוז המסורתיים/דתיים מגיע כמעט לשליש, ואילו בקרב מצביעי 'ישראל ביתנו' ומפלגות המרכז והשמאל אחוז זה דומה ועומד על 17%-16%. קבוצה מיוחדת, אם כי קטנה יחסית, שבולטת בלוח 13 היא העולים מצביעי 'הבית היהודי'. היא צעירה ביותר (70% עד גיל 39), משכילה ביותר (כשלושה רבעים – בעלי תואר אקדמי) ומבוססת ביותר מבחינה כלכלית – אפילו לעומת מצביעי המרכז והשמאל. כמחצית העולים שהצביעו עבור 'הבית היהודי' הם דתיים ומסורתיים, ואילו מחציתם – חילונים. מעניין שאחוז העולים הגבוה ביותר שגרים בירושלים ובסביבה (14%-13%) נמצא בקרב שתי קבוצות קיצוניות: מצביעי מפלגות השמאל והבית היהודי (לוח 13). הראשון, כנראה, מוסבר ע"י תגובה לריכוז והשפעת החרדים בבירה, ואילו השני – ע"י עובדה שירושלים וסביבה (שחלקה נמצאת מעבר ל"קו הירוק") מושכות את העולים הלאומנים והמסורתיים יותר (כמו גם הוותיקים).

ניתן לומר כי לוח 13 ממחיש בבירור את השפעת האינטגרציה של העולים על התנהגותם האלקטורלית. ככל שהעולים מתאקלמים יותר בחברה הישראלית – דבר המקבל ביטוי באמצעות משתנים דוגמת מקום מגורים, רמת השכלה, ותק בארץ ואף גיל – כך הם נוטים פחות להצבעה אתנית סקטוריאלית למפלגת 'ישראל ביתנו' ויותר מצביעים למפלגות כלל-ישראליות – הן מימין והן ממרכז-ושמאל.

הפילוח שלעיל מראה כי יש בידי גורמי הצבעה סוציו-דמוגרפים שונים להסביר הבדלים בהצבעה בקרב קבוצת העולים. בכדי לבדוק זאת יותר לעומק ולהסביר את ההבדלים בהצבעת העולים, ערכנו ניתוח רב-משתני באמצעות מודלים של רגרסיות לוגיסטיות. המשתנים התלויים במודלים האלה הם הצבעה למפלגות 'ישראל ביתנו', הליכוד, מפלגות המרכז, מפלגות השמאל ו'הבית היהודי'. המשתנים הבלתי-תלויים שנבחנו בכל מודל הינם: מין, גיל, רמת השכלה, רמת הכנסה, רמת הדתיות, מחוז מגורים ותקופת עלייה (ראה לוח 14).

מלוח הרגרסיות אנו רואים שהנשים העולות יותר נוטות להצביע לליכוד ופחות – ל'ישראל ביתנו' (לגבי מפלגות אחרות לא מצאנו הבדלים לפי מין). כמו כן, העולים הצעירים יותר מצביעים למפלגות מרכז-שמאל וגם ל'בית היהודי', ואילו המבוגרים יותר – לליכוד ובמיוחד ל'ישראל ביתנו'. כמו כן, מצביעי 'ישראל ביתנו' פחות משכילים, ואילו מצביעי 'הבית היהודי' – יותר משכילים לעומת האחרים. מצביעי 'ישראל ביתנו' גם עניים ביותר לעומת תומכי מפלגות אחרות. הם גם פחות ותיקים בארץ, ואילו עולים – מצביעי מפלגות המרכז ובמיוחד השמאל – הוותיקים ביותר (מצביעי הליכוד ו'בית היהודי' נמצאים באמצע בנושא הוותק בארץ). מצביעי הליכוד ובמיוחד 'הבית היהודי', כצפוי המסורתיים ביותר בקרב העולים. מאשר לאזור מגורים, הרי מצביעי 'ישראל ביתנו' יותר מתגוררים בפריפריה (הצפון והדרום) לעומת שאר העולים. באופן מפתיע, עולים – תומכי מפלגות השמאל (אך

לא מפלגות המרכז) יותר גרים באזור ירושלים (כנראה, זאת תגובה לריכוז החרדים בעיר) ופחות – בדרום (לוח 14).

לוח 14

מקדמי רגרסיה לוגיסטית (B) להסבר הצבעה למפלגות נבחרות בבחירות לכנסת

בשנת 2015 בקרב עולי בריה"מ לשעבר משנת 1990 ואילך¹

מין:	ישראל ביתנו	הליכוד	מרכז ²	שמאל ³	הבית היהודי
נשים	-0.29**	0.27*	0.06	0.30	-0.30
גיל (לעומת 18-39):					
59-40	1.03**	0.32*	-0.41**	-0.63*	-1.04**
+60	1.56**	0.43**	-1.08**	-1.36**	-1.79**
השכלה:					
בעלי תואר אקדמי	-0.24**	0.03	0.18	-0.31	0.69**
רמת הכנסה:					
בינונית/גבוהה	-0.61**	0.17	0.18	0.27	0.36
דתיות (לעומת חילוני):					
דתי/מסורתי	-0.77**	0.54**	-0.65**	-0.72**	1.34**
מחוז (לעומת ת"א/מרכז):					
ירושלים/יו"ש	-0.20	0.03	-0.76*	0.59*	0.33
חיפה/צפון	0.24*	-0.03	-0.05	-0.18	-0.24
דרום	0.31*	0.06	0.04	-1.02**	-0.02
שנת עלייה (לעומת 1990-95):					
+1996	0.45**	0.02	-0.33*	-0.58*	-0.05
Nagelkerke R²	0.191	0.031	0.071	0.110	0.168

P<0.01** P<0.05*

¹ נתונים על הצבעת מרואיינים לפי סקר INES 2015, מדדי הדמוקרטיה 2015 ו-2016 ומדדי השלום עבור ממרץ 2015 עד פברואר 2017.

² ייש עתידי ויכולנו.

³ 'המחנה הציוני' ומר"צ.

תוצאות הרגרסיה מאמתות במידה רבה את המגמות שראינו בנינוח הדו-משטני שהוצג לעיל. ישראל ביתנו, שזוכה להצבעה אתנית משמעותית ולתמיכה רבה בקרב "הקול הרוסי", מקבלת תמיכה זו מקבוצה מאוד מובחנת בקרב העולים: המבוגרים יותר, הפחות ותיקים בארץ, המתגוררים בפריפריה, הפחות משכילים, הפחות מסורתיים ואלה בעלי רמת הכנסה נמוכה יחסית לשאר העולים. ככל שהעולים מתאקלמים בחברה הישראלית כך הופכת הצבעתם לפחות אתנית.

10. הפופולריות של פוליטיקאים נבחרים בקרב העולים והוותיקים.

מאשר למדד הפופולריות של פוליטיקאים נבחרים – ראשי המפלגות, לפי סקר INES, הרי במקום הראשון בקרב העולים נמצא ראש הממשלה בנימין נתניהו, שמדד הפופולריות שלו בקרב העולים גדל מ-4.79 בשנת 2006 (כאשר הוא היה ראש האופוזיציה) ל-5.96 בשנת 2015 (בסקאלה מ-0 עד 10). בכל השנים הפופולריות שלו בקרב העולים הייתה גבוהה יותר מאשר בקרב הוותיקים (לוח 15). זאת ועוד, בשנת 2015 לראשונה בנימין נתניהו

הקדים ברמת התמיכה בקרב העולים את אביגדור ליברמן, שמדד הפופולריות שלו ירד מ-6.40 בשנת 2006 ל-5.63 בשנת 2015 ועבר למקום השני. אמנם תמיכה בליברמן בקרב העולים נשארה גבוהה בהרבה מאשר בקרב הוותיקים (3.76 בלבד).

במקום השלישי בקרב העולים נמצא נפתלי בנט, שמדד הפופולריות שלו גדל מ-2.91 בשנת 2013 ל-4.73 בשנת 2015 (נמוך במקצת מאשר בקרב הוותיקים). במקום הרביעי בקרב העולים בשנת 2015 נמצא משה כחלון (4.60), ואילו בקרב הוותיקים הוא נמצא במקום הראשון (5.63). תמיכה ביאיר לפיד בקרב העולים גדלה מ-3.00 בשנת 2013 ל-4.01 בשנת 2015, שקצת פחות מאשר בקרב הוותיקים (4.47).

מאשר למנהיגי השמאל, הרי פופולריות של יצחק הרצוג בקרב העולים בשנת 2015 הייתה רק 2.78 לעומת 4.93 בקרב הוותיקים. גם תמיכה בציפי לבני בקרב העולים ירדה באופן דרמטי: מ-5.94 בשנת 2009 ל-2.37 בשנת 2015 (לעומת 3.82 בקרב הוותיקים). עוד יותר נמוכה בקרב העולים הייתה פופולריות של זהבה גלאון (2.05) לעומת 3.20 בקרב הוותיקים.

תמיכה של אלי ישי בקרב העולים ירדה מ-2.40 בשנת 2006 ל-1.48 בשנת 2013, אבל בשנת 2015, אחרי שהוא עזב את ש"ס והקים מפלגת 'יחד', שוב עלתה ל-2.55 (בקר הוותיקים – 3.11). ואילו פופולריות של אריה דרעי בקרב העולים הייתה נמוכה ביותר – 1.55 (בקר הוותיקים – 2.77).

לוח 15

מדדי הפופולריות הממוצעים של פוליטיקאים נבחרים בקרב העולים והוותיקים בשנים

2006-2015, לפי סקרי INES¹

עולים:				ותיקים:				
2015	2013	2009	2006	2015	2013	2009	2006	
5.11	5.46	5.29	3.94	*5.96	5.90	5.72	**4.79	בנימין נתניהו
3.76	3.78	...	4.23	**5.63	**6.22	...	**6.40	אביגדור ליברמן
4.97	4.74	...	...	4.73	**2.91	...	...	נפתלי בנט
5.63	...	...	...	**4.60	...	...	...	משה כחלון
4.47	4.27	...	...	4.01	**3.00	...	...	יאיר לפיד
4.93	...	...	...	**2.78	...	...	...	יצחק הרצוג
3.11	3.33	...	3.85	2.55	**1.48	...	**2.40	אלי ישי
3.82	3.99	5.85	...	**2.37	3.41	5.94	...	ציפי לבני
3.20	3.28	...	...	**2.05	**1.65	...	...	זהבה גלאון
2.77	...	...	...	**1.55	...	...	...	אריה דרעי

*P<0.05 **P<0.01 (הבדלים מובהקים בין העולים לבין הוותיקים באותה השנה).

¹ מדדי הפופולריות חושבו לפי סקלה מ-0 (שנאה/דחייה) עד 10 (תמיכה/אהדה).

סיכום

מהניתוח אפשר להסיק את המסקנות הבאות.

- רובם המכריע של עולי בריה"מ לשעבר גאים להיות ישראלים ואופטימיים לגבי עתידה של מדינת ישראל. שני שלישים מהעולים רואים את עצמם כציונים. אחוז העולים הבטוחים שרוצים להישאר בישראל יורד בהדרגה, אבל בפועל רובם המכריע מעדיפים להישאר. פחות ממחצית העולים המרוצים מהמצב המדינה ומהמדיניות הממשלה, אבל שיערים אלה גבוהים מאשר בקרב הוותיקים.
- **בתחום המדיני-ביטחוני** שני שלישים מהעולים מגדירים את עצמם כימנים לעומת כמחצית הוותיקים. זאת ועוד, העמדות הימניות של רוב העולים לא רק נשמרו, אלא אף התחזקו בשנים האחרונות: רובם לא מאמינים בשלום עם פלסטינאים, מתנגדים לפינוי התנחלויות ביו"ש ונסיגה מהשכונות הערביות בירושלים. רוב העולים רואים בערבים הישראלים סכנה ביטחונית למדינה ותומכים בעידוד הגירתם מישראל. רק שליש מהעולים חושבים שהערבים הישראלים הם מקופחים. העולים לעומת הוותיקים גם יותר נוטים לתמיכה באופציה צבאית נגד מתקני גרעין של איראן וחושבים שישראל צריכה לדאוג לביטחונה גם במחיר עימות עם הממשל האמריקאי.
- **בתחום החברתי-כלכלי** רוב העולים תומכים בעמדות פרו-קפיטליסטיות, אף כי כשליש תומכים בגישה סוציאל-דמוקרטית ושיעור זה הולך וגודל. כמחציתם חושבים שהעניים אחראים על העוני שלהם לעומת רק כשליש מהוותיקים. יחד עם זאת, רוב העולים חושבים, שעל הממשלה לדאוג לכל אדם תהייה עבודה ורמת חיים סבירה וגם שאנשים עם הכנסות גבוהות צריכים לשלם יותר מיסים. רוב העולים תומכים בהעלאת הוצאות לחינוך, לבריאות, ליצירת מקומות תעסוקה, לפתרונות בעיית הדיור ולקצבאות (במיוחד לקצבאות הזקנה). כמו כן, רוב העולים דוגלים בצמצום תמיכה במוסדות הדת וגם במגזר הערבי. מאשר להתיישבות בשטחים רק מיעוט העולים חושבים שיש לצמצם הוצאות למטרה זו.
- **בתחום האזרחי:** שלושה רבעים מהעולים מגדירים את עצמם כחילונים וכמחצית לא שומרים כלל על המסורת הדתית. רוב העולים (כמו גם הוותיקים) תומכים בנישואים אזרחיים בנוסף לנישואים דתיים. שני שלישים מהעולים במקרה של סתירה בין הדמוקרטיה וההלכה תמיד מעדיפים שמירת הדמוקרטיה. יחד עם זאת, אין הבדל בין העולים והוותיקים בהערכת חשיבות הגדרת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית: בשתי האוכלוסיות שליש מעדיפים מדינה יהודית, שליש – מדינה דמוקרטית ושלש – שתי הגדרות באותה מידה. כאשר מדובר על סתירה בין שלטון החוק לבין אינטרסים ביטחוניים, רוב העולים וגם הוותיקים מעדיפים אלה האחרונים. שלושה רבעים מהעולים חושבים שרק לאזרחים נאמנים יש לתת זכות הצבעה. מעניין שהעולים (כולל גם הנשים העולות) תופסים בעמדות שמרניות יותר בנושא שוויון בין המינים בהשוואה לוותיקים.

- כמעט כולם (הן עולים והן הוותיקים) נותנים אמון לצה"ל, רובם תומכים גם בנשיא. עד הזמן האחרון רוב העולים הביעו אמון בראש הממשלה לעומת כמחצית מהוותיקים. עם זאת, פחות ממחצית העולים נותנים אמון לממשלה בכלל, לכנסת ולמפלגות, אך שיעור זה גבוה יותר לעומת הוותיקים. ירדה תמיכת העולים בבית המשפט העליון, בתקשורת ובמיוחד ברבנות הראשית.
- כשליש מהעולים מצביעים בד"כ במפלגות סקטוראליות (בעבר – ישראל בעליה/ כעת – ישראל ביתנו) ועוד כשליש – במפלגות הימין המתון (קודם כל, הליכוד). קצת פחות פופולריות בקרבם מפלגות המרכז. תמיכה במפלגות ימינה מהליכוד (קודם כל, ב'בית היהודי') בקרב העולים קטנה יחסית, אך עלתה בזמן האחרון. יחד עם זאת, תמיכה במפלגות השמאל בקרב העולים הולכת ויורדת, ואילו תמיכה במפלגות החרדיות היא כמעט אפסית.
- ניתוח לפי גורמים סוציו-דמוגרפיים בקרב העולים מראה שתמיכה במפלגות סקטוראליות ('ישראל ביתנו') גבוהה ביותר בקרב עולים יותר מבוגרים, פחות משכילים, יותר עניים, יותר חדשים בארץ וגרים בפריפריה. תמיכה במפלגות המרכז והשמאל – מצד אחד, וב'בית היהודי' – מצד שני, גבוהה יותר בקרב עולים צעירים, מבוססים יותר מבחינה כלכלית וגרים במרכז הארץ. מעניין גם, שעולים – מצביעי 'הבית היהודי' הם בו-זמנית המסורתיים ביותר והמשכילים ביותר. בליכוד תומכים יותר עולים בגילאי הביניים, הנשים העולות וגם עולים מסורתיים יחסית (אך פחות מאשר למצביעי 'הבית היהודי').
- על בסיס העמדות המשותפות בכל שלושת הצירים המרכזיים של הפוליטיקה הישראלית (מדיני-ביטחוני, חברתי-כלכלי ואזרחי) הוקמה 'הברית' בין הימין המתון המסורתי 'הישן' לבין הזרם המרכזי בקרב העלייה מבריה"מ לשעבר. אמנם, חלק מהעולים (בעיקר הצעירים והמצליחים כלכלית) מצביעים במפלגות המרכז, אך זה מוסבר בעיקר ע"י חילוניותם, ולא ע"י עמדותיהם בנושא המדיני-ביטחוני (שלרוב נשארו ימניות). זה מאפשר לדבר על תהליך האינטגרציה של רוב העולים **במחנה הימין החילוני-המסורתי החדש** שקם בישראל.

רשימת מקורות:

- אמית קארין ; בגנו, אולנה ; ברידג, ויליאם ; דבורץ דון ; הברפלד, יצחק ; לוגן ג'ון ; סמיונוב משה ; קוגן אירנה ; רייכמן, רבקה, 2012. **"אינטגרציה כלכלית של מהגרים ממדינות חבר העמים בארבע מדינות: ניתוח השוואתי"** : הגירה, מס' 5, עמ' 43-97, המכון להגירה ושילוב חברתי, המרכז האקדמי רופין, עמק חפר.
- בגנו אולנה, 2010. 'מחיר הפחד : ישראל ביתנו בבחירות 2009'. בתוך : אשר אריאן ומיכל שמיר (עורכים), **הבחירות בישראל – 2009**, ירושלים : המכון הישראלי לדמוקרטיה, עמ' 37-67.
- גיטלמן, צבי, וקן גולדסטיין, 2001. 'המהפכה הרוסית בפוליטיקה הישראלית', בתוך : אשר אריאן ומיכל שמיר (עורכים), **הבחירות בישראל – 1999**, ירושלים : המכון הישראלי לדמוקרטיה, עמ' 203-232.
- גולדסטיין, קן, וצבי גיטלמן, 2004. 'מרוסים לישראלים?', **בחירות בישראל – 2003**, ירושלים : המכון הישראלי לדמוקרטיה, עמ' 349-369.
- הורוביץ, תמר, 1999. 'אידיאולוגיה, זהות ותסכול כגורמים שהשפיעו על דפוסי הצבעה של עולי ברית-המועצות לשעבר', בתוך : אשר אריאן ומיכל שמיר (עורכים), **הבחירות בישראל – 1996**, ירושלים : המכון הישראלי לדמוקרטיה, עמ' 145-170.
- פיליפוב מיכאל, 2008. 'עולי שנות התשעים בבחירות 2006 - התגשמות החלומות הפוליטיים של האדם הפוסט-סובייטי?': בתוך : אשר אריאן ומיכל שמיר (עורכים), **הבחירות בישראל – 2006**, ירושלים : המכון הישראלי לדמוקרטיה, עמ' 173-199.
- קונסטנטינוב, וצ'סלב, 2015. **מגמות בהשתלבותם של עולי ברית המועצות לשעבר בחברה הישראלית בשני העשורים האחרונים**. דוח המחקר. ירושלים : ג'וינט-מכון ברוקדייל.
- , 2008. 'העלייה ה'רוסית' והבחירות מ-1992 עד 2006 - גיבוש 'ישראל השלישית?': בתוך : אשר אריאן ומיכל שמיר (עורכים), **הבחירות בישראל – 2006**, ירושלים : המכון הישראלי לדמוקרטיה, עמ' 139-168.
- קונסטנטינוב, וצ'סלב ורעות איצקוביץ'-מלכה, 2017. העלייה מברית המועצות לשעבר בפוליטיקה הישראלית : על פרשת דרכים : בתוך : מיכל שמיר, וגדעון רהט (עורכים), **הבחירות בישראל – 2015**, ירושלים : המכון הישראלי לדמוקרטיה, עמ' 124-144.

- AJC, 2012. **AJC Survey of New York Russian Jewish Voters**. NY, American Jewish Committee.
- Al-Haj, Majid, 2004. **Immigration and Ethnic Formation in a Deeply Divided Society: The Case of the 1990s Immigrants from the Former Soviet Union in Israel**, Brill, Leiden-Boston.
- Al-Haj, Majid and Leshem, Elazar. 2000. **Immigrants from the Former Soviet Union in Israel: Ten Years Later**. The Center for Multiculturalism and Educational Research, Haifa: The University of Haifa.
- Bagno, Olena, 2009. **The Invasion of Neo-Khazars or the Arrival of Democratic man?: Democratic and Political Participation of Immigrants from the Former Soviet Union in Comparative Perspective**. PhD Thesis (under the supervision of Michal Shamir), Tel-Aviv University.
- Bick, Etta, 1998. 'Sectarian Party Politics in Israel: Case of Yisrael Ba'Aliya, the Russian Immigrant Party', In: Daniel Elazar and Shmuel Sandler (eds.), **Israel at the Polls, 1996**, London: Frank Cass, pp. 121-148.
- Cohen-Goldner, Sarit.; Eckstein, Zvi.; Weiss, Yoram. 2012. **Immigration and Labor Market Mobility in Israel, 1990 to 2009**. MIT Press, Cambridge, MA.
- Dubson, B. 2007. Social-Professional Mobility among Immigrants, in: Moshe Kenigstein (ed.) **The "Russian" Face of Israel**, Jerusalem: Gesharim (in Russian).
- Fein, Aharon, 1995. 'Voting Trends of Recent Immigrants from the Former Soviet Union', In: Asher Arian and Michal Shamir (eds.), **The Elections in Israel 1992**, Albany: SUNY Press, pp. 161-173.
- Huntington Samuel, 1996. **"The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order"**, New York, NY: Simon and Schuster.
- Khanin, Vladimir (Zeev), 2015. The Political Transformation of the Israeli 'Russian' Street in the 2013 Elections. In: Orkibi E. and Gerstenfeld M. (eds.), **Israel at the Polls 2013: Continuity and Change in Israeli Political Culture**, p.p. 245–261

- , 2011. The Israel Beiteinu (Israel Our Home) Party between the Mainstream and 'Russian' Community Politics. In: Sandler S., Gerstenfeld M. and Frisch H. (eds.), **Israel at the Polls, 2009**, London, Routledge, p.p. 146–180.
- , 2009. The Revival of 'Russian' Politics in Israel: The Case of 2006 Elections. In: Sandler S., Gerstenfeld M. and Rynhold J. (eds.), **Israel at the Polls, 2006**, London, Routledge, p.p. 118–139.
- , 2005. 'The Israeli "Russian" Community and Immigrant Party Politics in 2003 Elections', In: Shmuel Sandler, M. Ben Mollov and Jonathan Rynhold, (eds.), **Israel at the Polls, 2003**, London: Routledge, pp. 146–180.
- , 2001. 'Israeli "Russian" Parties and the New Immigrant Vote', In: Daniel Elazar and M. Ben Mollov (eds.), **Israel at the Polls, 1999**, London: Frank Cass, pp. 101–134.
- Kliger Sam, 2012. **Russian-Jewish Immigrants in the U.S: Social Portrait, Challenges, and AJC Involvement**, NY, American Jewish Committee.
- Konstantinov, Viacheslav, 2017. **Quarter Century of the Great Aliya: A Statistical Analysis of Changes: Second Edition**. Jerusalem (in Russian). <https://www.academia.edu>
- , 2015. 'The Professional Mobility of FSU Immigrants in Israel, 1990–2010', In: **Research in Jewish Demography and Identity**. Lederhendler, E.; Rebhun, U. (eds.). Academic Studies Press, Boston, p.p. 169–196.
- Philppov Michael, 2010. **Ex-Soviets in the Israeli Political Space: Values, Attitudes, and Electoral Behavior**, The Joseph and Alma Gildenhorn Institute for Israel Studies, University of Maryland, Research Paper 3.
- Philppov Michael and Knafelman Anna, 2011. 'Old values in the new homeland: political attitudes of FSU immigrants in Israel', **Israel Affairs**, Vol. 17, No. 1, January 2011, p.p. 38–54.
- The Israeli Democracy Index, 2003–2016**. SPSS data files. The Israel Democracy Institute. The Guttman Center for Surveys.
- The Israel National Election Studies, 1999–2015**. SPSS data files. INES, Tel-Aviv University.
- The Peace Index, January 2006–February 2017**. SPSS data files. The Israel Democracy Institute. The Guttman Center for Surveys.

הנספח

מספר מרואיינים - עולים וותיקים, לפי מקור מידע ושנת מחקר

	סקר בחירות (INES) ¹		מדד הדמוקרטיה ²		מדד השלום ³	
	עולים	ותיקים	עולים	ותיקים	עולים	ותיקים
1999	69	1006	-	-	...	...
2001	206	1043	-	-	...	...
2003	185	898	192	875	...	...
2004	-	-	199	808	...	...
2005א	-	-	165	838	...	...
2005ב	-	-	279	1405	...	...
2006	307	1322	182	834	575	5501
2007	-	-	173	843	523	5577
2008	-	-	169	847	791	5276
2009	169	868	402	840	556	4435
2010	-	-	179	838	745	4111
2011	-	-	171	849	1082	5075
2012	-	-	95	733	912	4210
2013	187	1270	140	714	939	4608
2014	-	-	162	693	824	4217
2015	175	1155	155	699	1055	5058
2016	-	-	82	1086	850	5165
2017	-	-	-	-	131	869

¹ בכל סקר INES הוצגו לא רק נתונים לגבי הצבעה בבחירות באותה השנה, אלא גם נתונים רטרואקטיביים על הצבעה בבחירות הקודמות.

² בשנת 2005 סקר מדד הדמוקרטיה נערך פעמיים - בפברואר וביוני; בשנת 2017 היה תת-ייצוג של העולים במדגם, לכן קובץ לא נכלל לניתוח.

³ במשך כל השנה (סקר מדד השלום נערך כל חודש); קובצי SPSS פורסמו מתחילת 2006 עד פברואר 2017.